

UMETNOST

MESEČNIK ZA UMETNIŠKO KULTURO - L. III. 7/8 - MAREC - APRIL 1939.

Opozorilo našim cenj. naročnikom

POGOJ ZA REDNO IN TOČNO IZHAJANJE VSAKE REVJIJE JE PRAV
TAKO REDNO PLAČEVANJE NAROČNINE.

PROSIMO ZARADI TEGA VSE NAŠE NAROČNIKE, DA NAM ČIMPREJ
NAKAŽEJO ZAPADLO NAROČNINO ZA III. LETNIK »UMETNOSTI« 1938/39.

POŠTNIH POLOŽNIC V DANAŠNJI ŠTEVILKI NISMO POSLALI, KER
SO BILE ŽE TRIKRA T PRILOŽENE VSEM NAROČNIKOM, KI SO V ZA-
OSTANKU Z NAROČNINO.

LETNA NAROČNINA ZA III. LETNIK REVJIJE ZNAŠA
DIN 80.— ZA ILUSTRACIJSKI PAPIR,
DIN 110.— ZA UMETNIŠKI PAPIR

IZVODI, KI SO TISKANI NA UMETNIŠKEM PAPIRJU, IMAJO NA PRVI
STRANI OVTKA V LEVEM SPODNJEM OGLU TISKANO OZNAČBO »UMET-
NIŠKI PAPIR«.

NAROČNINA SE PLAČUJE NA NOVI POŠTNO HRANILNIČNI RAČUN
ŠT. 17-794, KI GLASI: UMETNOST, MESEČNIK ZA UMETNIŠKO KULTURO
— UPRAVA, LJUBLJANA.

Z REDNIM IN TOČNIM PLAČEVANJEM NAROČNINE BOSTE OLAJŠALI
DELO SEBI IN NAŠI UPRAVI, OBENEM PA ZAGOTOVILI REDNO IN TOČNO
IZHAJANJE REVJIJE.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA »UMETNOSTI«
LJUBLJANA, POD TURNOM 5

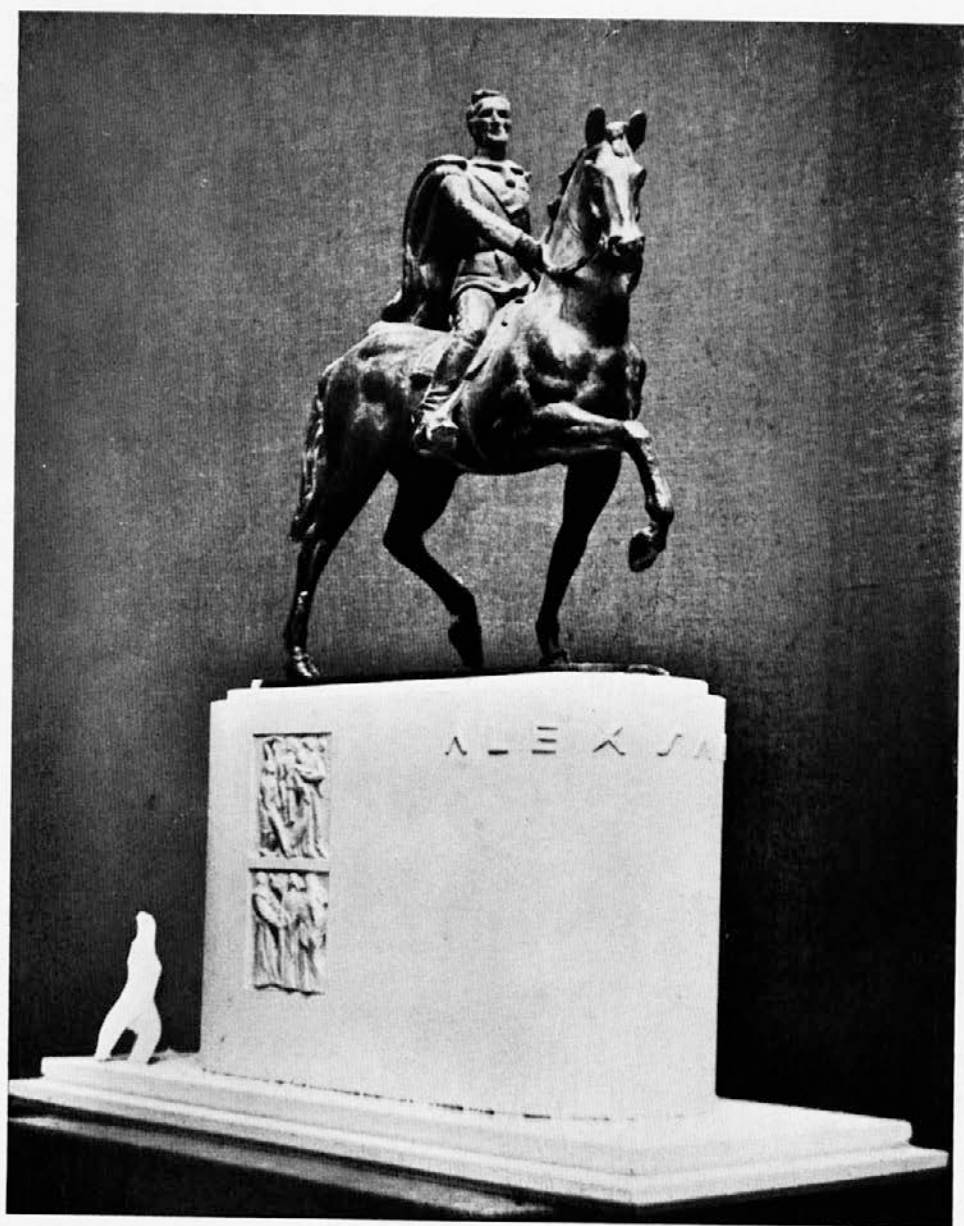
»Umetnost« — izide dvanajst številka na leto. Celoletna
naročnina znaša 80 din, na umetniškem papirju 110 din (za
inozemstvo 20 din več). Posamezna dvojna številka 20 din,
na umetniškem papirju 25 din.

Poštno hranilnični račun št. 17-794: Umetnost, mesečnik za
umetniško kulturo — uprava, Ljubljana. Naročila, dopise in
reklamacije je nasloviti na naslov uredništva in uprave v
Ljubljani, Pod turnom št. 5.

Izdaja Bibliofilska založba v Ljubljani. Urejuje uredniški
odbor (dr. Rajko Ložar, France Gorše, Martin Benčina),
odgovarja Miha Maleš. Vsi v Ljubljani. Nenaročeno gradivo
se ne vrača. — Tisk Narodne tiskarne (predstavnik Fran
Jeran) v Ljubljani.

Lojze Dolinar — Osutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — II. odkup (15.000.-) — Določen za izvršitev — Mavec in bron — 1939

KAJ JE UMETNOST

5. Estetično vrednotenje

Sedim pri krmilu, brzim s svojim avtomobilom skozi vedno nove vasi. Vidim na cesti ljudi in se zavedam: Mož! Žena z možem! Hlapec! Cestar! Delavec na kolesu! Vas! Nova vas! Ne menim se dalje za vse to, ne ukvarjam se več kdo ve kako z občinami, skozi katere vozim. Moja pozornost je usredinjena na krmarjenje voza. Preprosto dojemam ljudi, stvari in vasi. Zdi se mi, kakor da se moje misli zadovoljujejo s preprosto sodbo: to je to in to je ono. Samo ugotavljam.

Drugače bi bilo, če bi se ustavil pri cestarju in ga poprašal za pot. Videl bi toliko ali toliko starega človeka, tako ali tako oblečenega, name bi učinkoval njegov obraz, beseda, njegovo vedenje. Ocenjeval bi tega moža kot človeka, ki živi na svoj način, ki dela, ki je ali pa ni vljuden. Ustavil bi se v kakšni vasi in bi ostal tam čez počitnice. Že v kratkem času bi lahko ocenjeval vas po svoji izobrazbi, po svojih osebnih in splošnih merilih kot občino, ki dobro ali slabo gospodari, kot čisto in napredno občino, s pridnim ljudstvom, ali pa kot zanemarjeno občino z nazadnjaškimi prebivalci. Mnoga opazovanja in ocenjevanja bi me navajala k sodbi: tukaj mi ugaja, ali pa tukaj mi ni všeč.

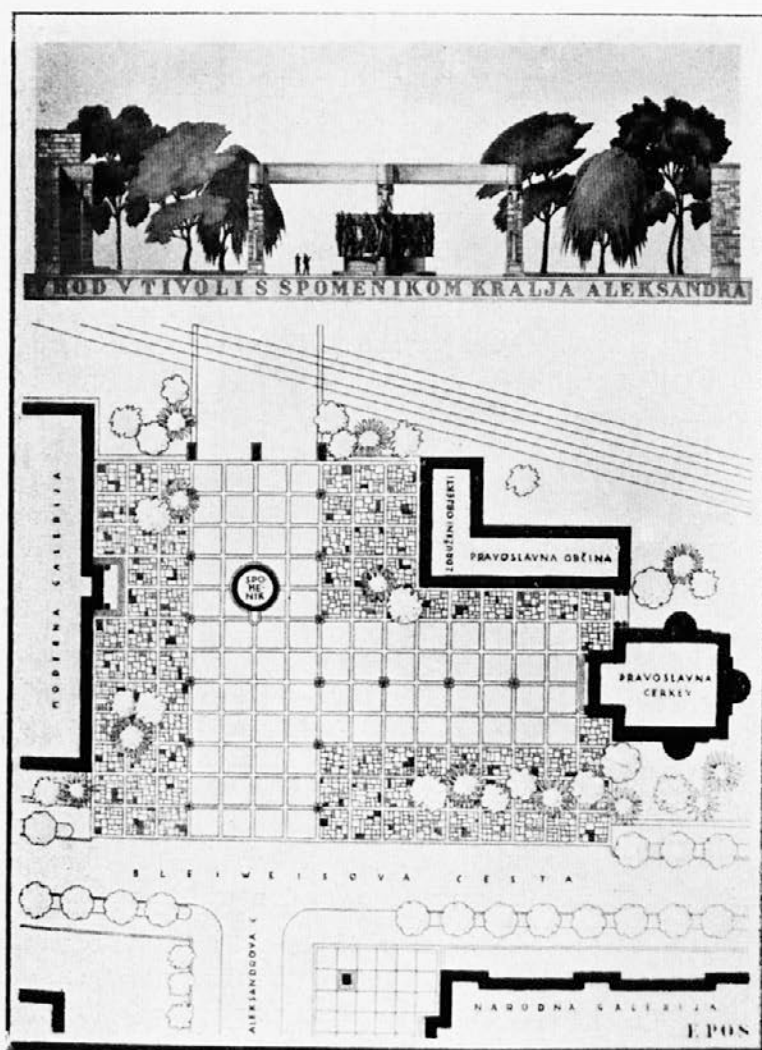
Vrednotil sem z gospodarskega, nravstvenega in estetičnega vidika. Vsaka vrednota se pač izpreminja. Obleka, ki sem jo ponosil, izgublja na vrednosti, skupek nravnih vrednot osebnega in družabnega življenja pa se na primer v diktaturah utegne močno izpremeniti.

6. Kaj vse razumemo pod umetnostjo.

Beseda umetnost, edina, ki jo imamo za ta pojem, izraža tako zapletene stvari, ki globoko segajo v človeško notranjost in je povod marsikateremu nesporazumu.

V preteklih časih so sodili, da spada v umetnost vse, kar je lepo. Lepota, dopadenje zaradi lepote, občutje lepote, težnja po lepoti so bili pogosto uporabljani izrazi. Za nas je beseda lepota že precej oguljena. Človek rad pripisuje lepoto tvarnim stvarem. Lepoto prisojamo stvarem, ki so lepe na prvi pogled; zato smo prepustili to besedo modnim trgovinam, parfumerijam in družabnim običajem in lepim damam. Poleg tega je pojem lepote zelo obsežen. Popotnik na razgledni točki je zavzet nad lepoto razgleda, tudi kirurg občuduje lepoto delavčeve rane. Fotografija je izredno lepa, toda tudi čevlji in kravate so lepe, ročica lončka se je lepo odtrgala, lepo smo se naspali, lepo smo trgovali in tudi svetovna vojna se je za nas lepo iztekla. Tudi dobrotja je lepa in lepota je dobra, lep je humor in tako dalje.

Lepota pa ni sama od sebe, marveč je zasidrana v nečem. Niti historično ne moremo dokazati, da bi bila lepota, kakor so jo pojmovali, edini pojem za umetnost. Saj je bilo merilo lepote, ali boljše merilo višjih estetskih vrednot v različnih časih različno. Pojem lepote ima svoje estetske meje in včasih bi težko trdili, da je to ali ono umetniško delo v resnici estetsko, ali da je popolnoma lepo. Prav

Tine Kos in inž. arh. Miro Kos — Načrt za spomenik kralju Aleksandru — I. odkup
 — Naris in tloris spomenika in regulacije prostora na cesti, med Aleksandrovo cesto in
 železniškim tirom

lahko si predstavljamo umetnost brez lepote in celo brez estetike. Mar je izmučeni, spačeni, mrtvi človek na križu lep?

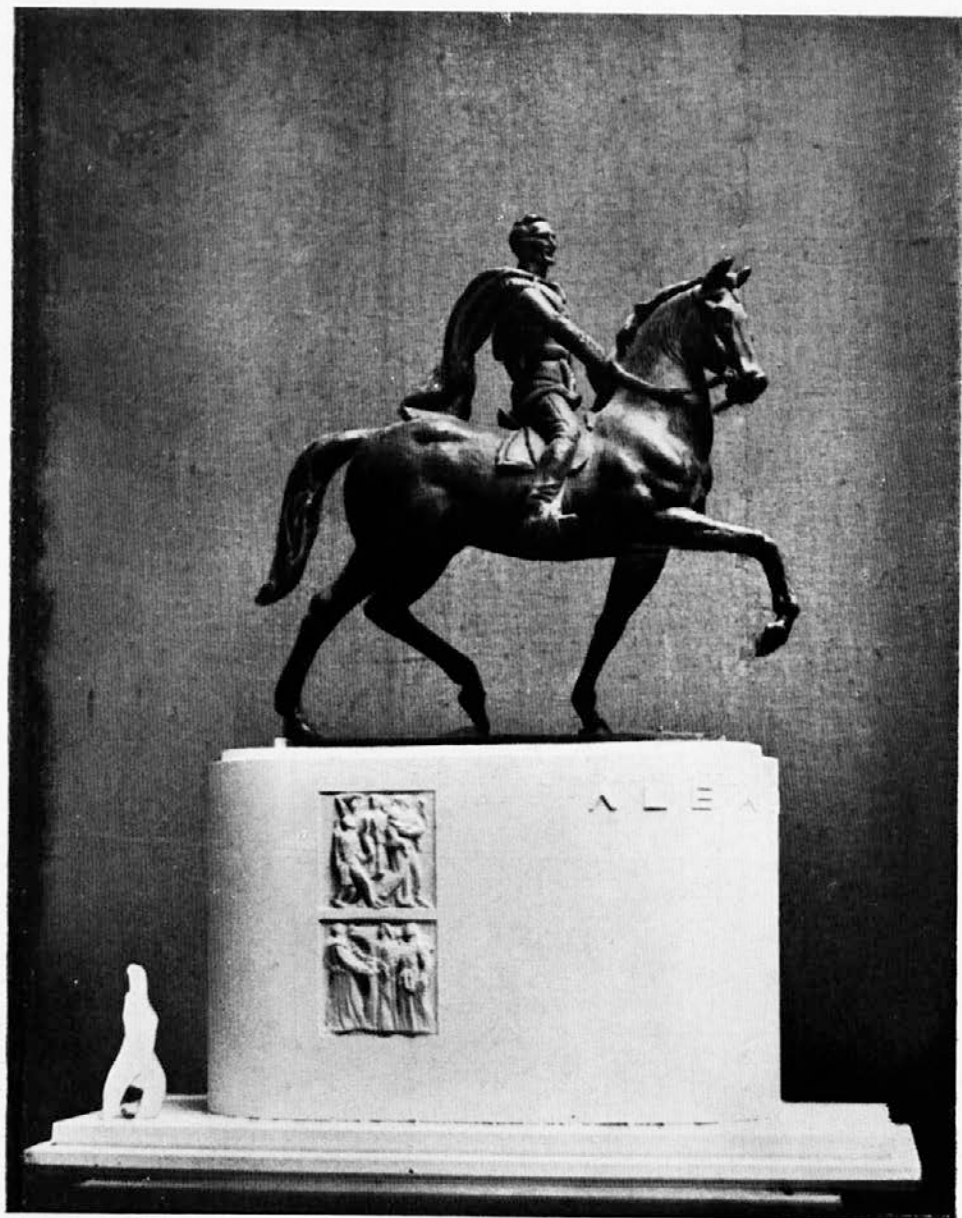
Dalje se nam stavlja vprašanje, ali naj štejemo k umetnosti vsa dela likovne umetnosti brez razlike, vsa literarna in glasbena dela, vse, kar je bilo ustvarjeno kot umetniško delo, ali pa samo tista dela, ki so bila kot takšna tudi priznana. A tudi z besedo umetnost je nekako tako, kakor z besedo lepota. K umetnosti ne prištevamo samo likovnih del, literarna, glasbena dela, v neki meri celo filme in fotografije. Za umetnost smatrajo tudi časnikarstvo, vzgojeslovje, proučništvo, učiteljstvo, politiko, kuharstvo in varijetejsko žonglerstvo. V srednjem veku so šteli k svobodni umetnosti vse vede, ki so bile potrebne za višjo izobraz-

Tine Kos in inž. arh. Miro Kos — Osnurek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — I. odkup (20.000.-) — Mavec — 1939 — (Sprednja stran)

Tine Kos in inž. arh. Miro Kos — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru — (Zadnja stran)

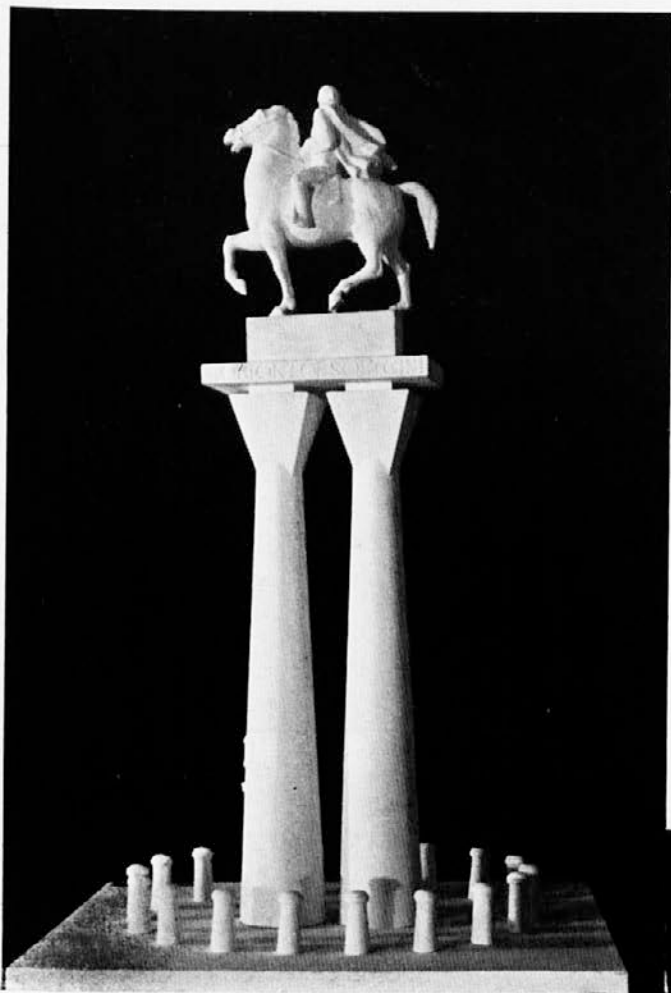

Lójze Dolinar — Osutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — (Pogled od strani)

bo. Med njimi sta bila tudi mesarstvo (!) in glasba. Imamo tudi tehnično umetnost, umetniško vrtnarstvo, tiskarstvo in končno tudi umetne valjčne mline. Ni namen tega spisa, da bi delal red v tej zmedi pojmov. Zadovoljimo se s tem, da ugotovimo dejstvo, da se smatra za umetnost vsako dejanje, za katero je potrebna nadpovprečna sposobnost, spretnost, domiselnost, čut, previdnost in znanje — torej česar ne zna in česar ne more vsakdo.

(Nadaljevanje)

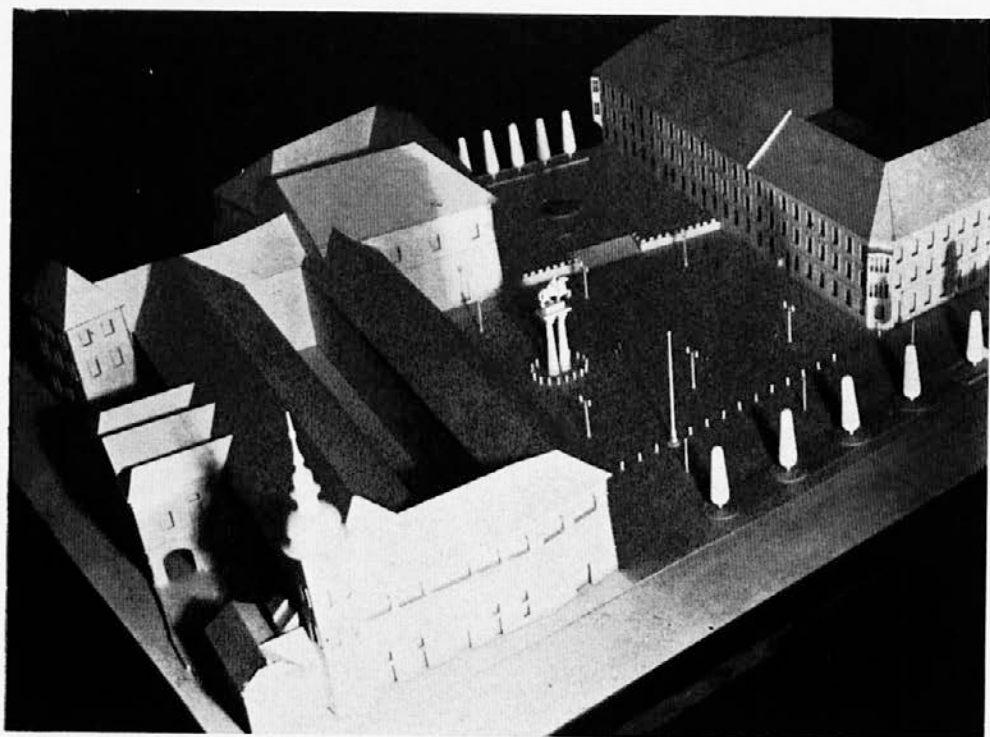
(Prev. dr. R. Hl—y)

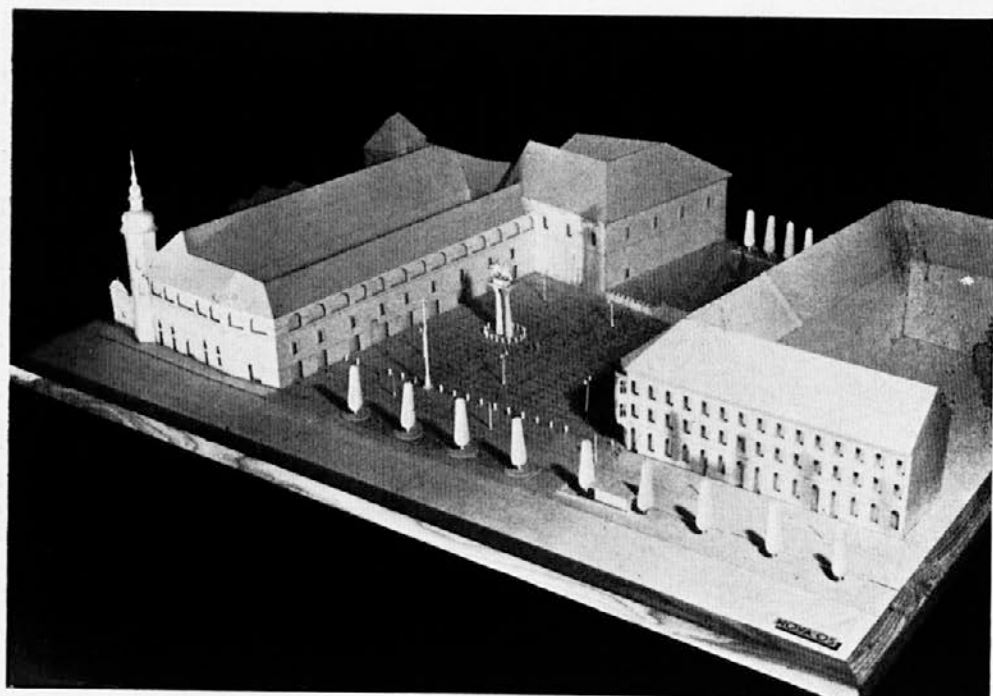
Boris Kalin in inž. arh. Jaroslav Černigoj — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Mariboru — Detail I.

Boris Kalin in inž. arh. Jaroslav Černigoj — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Mariboru — Detail II.

Boris Kalin in inž. arh. Jaroslav Černigoj — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Mariboru— I. nagrada (16.000.—) in izvršitev

Boris Kalin in inž. arh. Jaroslav Černigoj — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Mariboru

LITOGRAFIJE MIHE MALEŠA

Motivnih programov nisem nikoli imel. Trenotke, ki tonejo v neskončnost pozabe, lovim in jim skušam dati s svojo dušo in razumom sliko življenja.

— Moj Bog, kje so ti prekrasni večeri, ki smo jih presedeli v Zlati husi na Vaclavskem trgu in pili črno kavo! Koliko neskončnih besed in razgovorov in analiz o najlepšem, o umetnosti, o ljubezni! Skupaj smo se prepuščali tempu, razkošju in ubožstvu velemesta, oblakom, modrini nebeški, plastični in abstraktni formi. MIHA MALEŠ: SENCE.

Ko je veliki kronist na novi sekularni list svetovne zgodovine upodabljal inicijalo, se mu je sama po sebi izmaličila v mračno podobo vojske. Usoda je hotela, da bo záreza med starim in novim časom globoka in — boleča. Vendar umetnostna sredstva, ki so mu stala na razpolago, le niso zrastle vsa iz novega sveta. Duhovno razpoloženje ob koncu stoletja je v mnogočem že pripravljalo tla novi formi in vsebini. Bil je to čas moderne apokalipse Spenglerja, katera, dasi ni zrastle iz religioznega prepričanja, se vendarle uvršča med dolgo vrsto svojih prednic, pojavljajočih se ob koncu stoletij. Kakor vedno v človeški zgodovini se je tudi tu pojavila igra večnega razvoja, ki dovoljuje večje ali manjše zareze in razpoke, abruptnih prelomov pa ne mara nikoli. V čemer je stari svet pripravljalo tla novemu, je bila nova pot, ki je vodila k vsebini. In slednjo so nove stoletne mlade generacije postavile v umetnostnem svetu na prvaško mesto. Veliki negativni princip je bila že sama svetovna vojska in ob njej vse, kar naj bi imelo biti njenih sokrivcev: socialni red, civilizacija in naposled tudi kultura. Seveda tudi njen del: umetnost. Novi človek si je do vseh teh činiteljev preteklosti zavzel svoje stališče, ki bi se ga moglo označiti na ta način, da Bog ve kako velike pietete do tradicije ni poznalo, vsebovalo pa je veliko mero življenjskega optimizma in volje za ustvarjanje boljše in srečnejše bodočnosti. Med mlado generacijo, ki je polna mladostnega navdušenja odšla na pionirsko delo za nove ideale umetnosti, moramo prištevati tudi slikarja Miho Maleša.

Pričujoče litografije, ki so plod štiriletnega dela na akademiji v Pragi, so za osebni umetnikov razvoj, kakor tudi za časovni slog izredno važne. V času samem, ki je narekoval vsebino pred obliko, je tipičen pojav neznanski porast grafične panoge v slikarski umetnosti. Porajena iz religiozne razčustvovanosti poznega srednjega veka se vedno pojavlja takrat, kadar je potrebno izpričati vsebinsko resnico. Tako tudi v našem času. Umetnik kateremu gre za demonstracijo neke določene misli, se bo nehote oprijel tega načina slikarskega izražanja, kajti delo more opraviti v svojem ateljeju ali kjer koli in mu ni treba tlačiniti pred resnično naravo. V resnici je vsled tega podoben pesniku (Prim.: M. Dessoir: *Asthetik und allgemeine Kunstwissenschaft*, Stuttgart 1923. Str. 386.), ki

Objavljene litografije so nastale v Pragi od l. 1924—1927. Razstavljene so bile po večini doma (Ljubljana, Zagreb, Beograd) in tujini (Rim, Firence, Varšava, Krakov, Praga in dr.). Sedaj se nahajajo po večini v javnih in zasebnih zbirkah.

Namen reprodukcij teh grafičnih listov je tudi, da se obširneje pokaže ta umetnost — risba na kamnu, ki je pri nas tako malo znana in spoštovana... (Op. urednika).

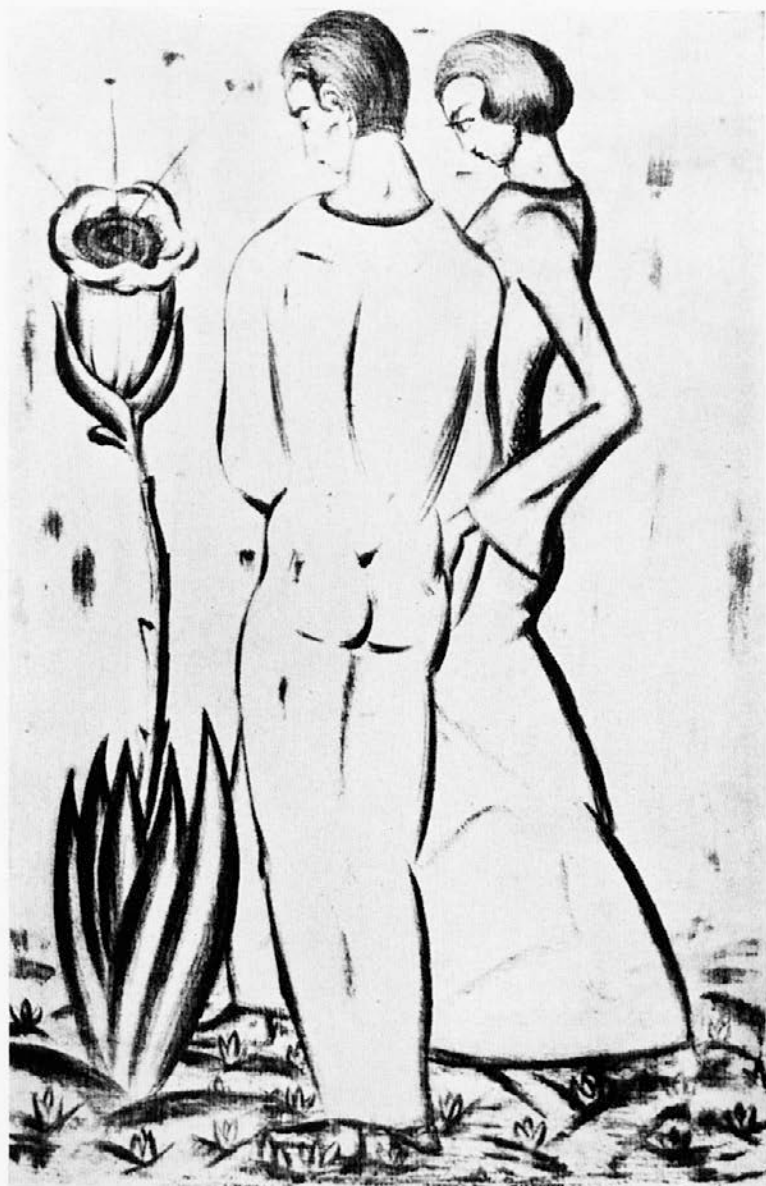
Marija — Litografija — 1924

Tiha ljubezen — Litografija — 1924 — Zasebna zbirka v Splitu

ustvarja na podoben način in ki je vstanu svoja doživetja izoblikovati povsem ločeno od kraja njihovega spočetja. Poleg slogovne značilnosti, ki jo grafična umetnost vtisne času, pa so pričujoči litografični listi važni dokumenti za izoblikovanje Maleševe umetnostne osebnosti. In od te strani se bomo nekoliko natančneje pobavili z njimi.

Prav zgodna je »Marija«, datirana z l. 1924. Tedaj je Maleš prišel iz Zagreba v Prago in se ondi ves predal študiju najnovejše umetnosti. Upodobljena je glava žene s klasično lepim profilom, s povešenimi trepalnicami in belo oglavnico, izpod katere silijo kodri las. Delo se mi zdi za tisti čas prav tipično. Umetnik še ni zapustil realne forme in mu slednja služi za bazo, na kateri skuša zgraditi čim jasnejšo notranjo vsebino slikarskega predmeta. Klasična linija čela in nosu, senčne partije ob očeh, kodri las, vse to služi neki idealizaciji, ki nas nehote spominja na čase 19. stoletja. Podobna je tudi »Pravljica« (1924. I.), ki je tudi motivno neprimerno bolj epična. S formalnega stališča pa je povsem na isti slogovni stopnji. Upodobljena sta mladenič in dekle, ki strmita zavzeta v čudoviti, pravljичni cvet rože. Prostor je omejen na ozek pas zemlje. Tudi tod se še varuje realna oblika pred subjektivno konstrukcijo. Telo mladeničevo kaže znake anatomskega studija, prav tako je tudi njegova drža realno možna in tudi ona deklice bi utegnila najti realizacijo v kretnji plesalke. Vendar je tudi druga idealistična stran slike evidentna. Telesi sta elgrecovske sloki, linija se pokorava nekemu ritmu in tudi prostorna označitev je nepopolna. Ob tem času se Maleš temeljito bavi s študijem človeškega telesa, kakor je pač zahteval akademijski študij. Iz »šolskega« razpoloženja je zrastle »Žena«, ki je vprav demonstracija telesnosti in realizma sploh. Lepo je razvidno, kako se je Maleš v tem času boril za formo! Ali objektivna, ki je lastna le zunanjemu, resničnemu svetu, ali subjektivna, ki je oblika notranjega sveta. In že to leto je druga zmagala in poslej je predmet po svoji zunanji obliki v Maleševem delu — izjema. Še to leto sta nastali litografiji »Ljubez« in »Tih ljubez«. Motivno sta si sorodni, obe

Pravljica — Litografija — 1924 — Zasebna zbirka v Ljubljani

predstavljata fanta in dekle v objemu, ali bolje v nekakem mirnem sobivanju. Resnična oblika je že močno okrnjena. Prostor je nerazvit in linija, ki je poprej v konturi dovolj trdno spremljala predmet, se je umaknila impresionističnemu načinu oblikovanja. Umetniku v nobenem primeru ni šlo za izoblikovanje realnih fiziognomij, saj upodobljence nista neka določena individua, marveč le za simbolični podobi vsebine, ki je skrito v predmetu in ki naj ponazarja ljubezen. Upodobljen je prav za prav abstraktum ljubezni, tihe in zasnjane, kot je običajna med mladimi ljudmi, ki še strme nad doslej nepoznanimi čustvi. V isto serijo spada tudi list »B o l n i k« (1924 I.) Motiv je preprost. Upodobljeno je shujšano telo moškega, katerega objema ženska figura, nekaka priprošnjica. Zopet se pojavi

Bolnik — Litografija — 1924

linija, toda sedaj ne več v službi naivne stilizacije, marveč kot nositeljica neposrednega umetnostnega in čustvenega izraza.

Ob tem listu je jasno, da sta nekako v tem času umetniku prekrizali pot dve osebnosti: Brömse in Munch. To pomeni, da se je mladi Maleš na potu za novo umetnostno formo že utegnil razgledati po tedaj izredno vitalnem umetnostnem snovanju in da se je, ker sta mu za tisti čas pokazala adekvatno podobo umetnosti, naslonil na ta dva zrela umetnika. Vendar pomeni v razvoju Maleševega umetnostnega razvoja ta korak le kratko epizodo, kajti v tem primeru gre le za oporo forme, ne pa za akceptiranje celotnega umetnostnega izraza. Med Malešem in Brömsejem-Munchom leži v najbolj prvotnem življenjskem pojmovanju razlika, ki je tako velika kakor že more biti med Slovanom in Germanom, med južnjakom in severnjakom. Svet Brömsejeve umetnosti je srednjeveški gotski misticizem, toda povsem brezoseben, nekako predmetno splošni. Munch je prav tako absoluten severnjak, močno oseben, toda povsem nečustven. Njegovi ljudje so kot okrepeneli, zmrzli, prava polarna bitja (Maier-Graefe) in če čustvujejo (strah, groza), čustvujejo hladno. Maleš pa je skrajen subjektivist in ono, kar daje njegovemu delu največjo vrednost je prav toplo, iskreno naivno čustvo. Tako je tudi na tem listu (še jasnejše pa na prejšnjih dveh) prodrlo suho severnjaško formo toplo čustvo in motiv sklonjene glave priprošnjice, zlasti pa njene oči so zgovorni dokazi za to dejstvo.

Trije apostoli — Litografija — 1924

Naslednje leto je nastala »Plesalka« (1925 l.) Umetnika srečamo, kar je značilno za čas, že na novih poteh, za novimi formalnimi problemi. Pred površno nakazano plitvo krajino s hišami in drevjem na levi je vzrastlo visoko telo gole plesalke, upodobljeno v profilu in v plesnem gibanju. Mršava, severnjaška oblika je nenadoma izginila in pojavila se je namesto nje skoro brutalna, na vsak način pa izredno voluminozna forma. Slikar je začutil, da je izposojena obleka preslabo pristojala njegovim notranjim čustvenim umetnostnim likom in zato se je odločil, da za vsako ceno najde lastno, v vsem njegovemu notranjemu svetu odgovarjajočo formo. Plesalka je torej nastala kot krepka demonstracija na krhko, skonstruirano obliko severnjaške umetnosti. Vendar pa, ko govorimo o polnosti forme umetnostnega predmeta, ne moremo vzeti tega v realističnem smislu. Realni svet kot primarno načelo umetnosti za Maleša ne obstoji več. Izhodišče za oblikovanje umetnostnega predmeta je postal odslej miselni svet in ves naravni inventar je postal drugotnega pomena. Tako plesalka ne ponazarja neke določene plesne geste, marveč je to ples sam na sebi, neko elementarno razgibanje ženskega telesa sploh. Drugi list, ki je nastal nekako ob tem času, je »Melanholiija«. V krajini, ki jo v ozadju zapira venec gora in ki je v svoji enoličnosti poživiljena na levi z drevesom, na desni pa z vijugastim trakom ceste, stoji v ospredju dekle, kateri so razpuščeni lasje padli ob licu in ga ji deloma zakrili. Roke je onemoglo spustila ob telesu. Na nebu je upodobljeno sonce. Kakor je slikarja na prejšnjem listu prvenstveno zanimala polna plastična forma, tako se sedaj z zanimanjem loti linije. Ta podoba je ena prvih »maleševskih«, kakor smo si že ustvarili o njem njegovo karakteristiko na podlagi kasnejšega dela. Slikarska ploskev je razdeljena v rafinirano pretehtane oblikovne vrednote: linijo, senčne partije in rezultat je jasna pronicavost čustvenega elementa, ki je za umetnostno vrednost dela bistvenega pomena. Dekle je kompozicionalno postavljeno pred krajino, na ta način je miselno naglašeno, obenem pa tvori pusta globina krajine močan čustveni element. Dekle samo ni neko individualno dekle, marveč je povsem tipizirano, pogledimo le mandeljnaste oči, ali linijo nosu, ust in brade. Realna podoba je postala sredstvo za posredovanje miselnih vrednot, v tem slučaju melanholiije, žalosti. Tudi krajina sama ni resničen izrezek iz vesoljstva, marveč je subjektivno preurejena v določen namen. Postala je čustven spremljevalec glavnega akterja in je prav tako važen sestavni del

Japonka — Litografija — 1925 — Zasebna zbirka v Ljubljani

podobe kakor je v našem primeru deklica. Formalno je prav tako podvržena stilizaciji kot človeška figura. Poglejmo le sonce! Na povsem indiferentnem nebu je obstala temna sončna obla kot »žalostno oko Ciklopa« (Meier-Graefe, študija o Munchu) in je stilistično obenem s krajino prav tako pojmovano, kot jo ob drugačnem razpoloženju ponazori sodobni ekspresionistični pesnik:

»Sonce orgla v višini
bučé slapovi luči,
mesec po strmini
vozi prazne oči.«

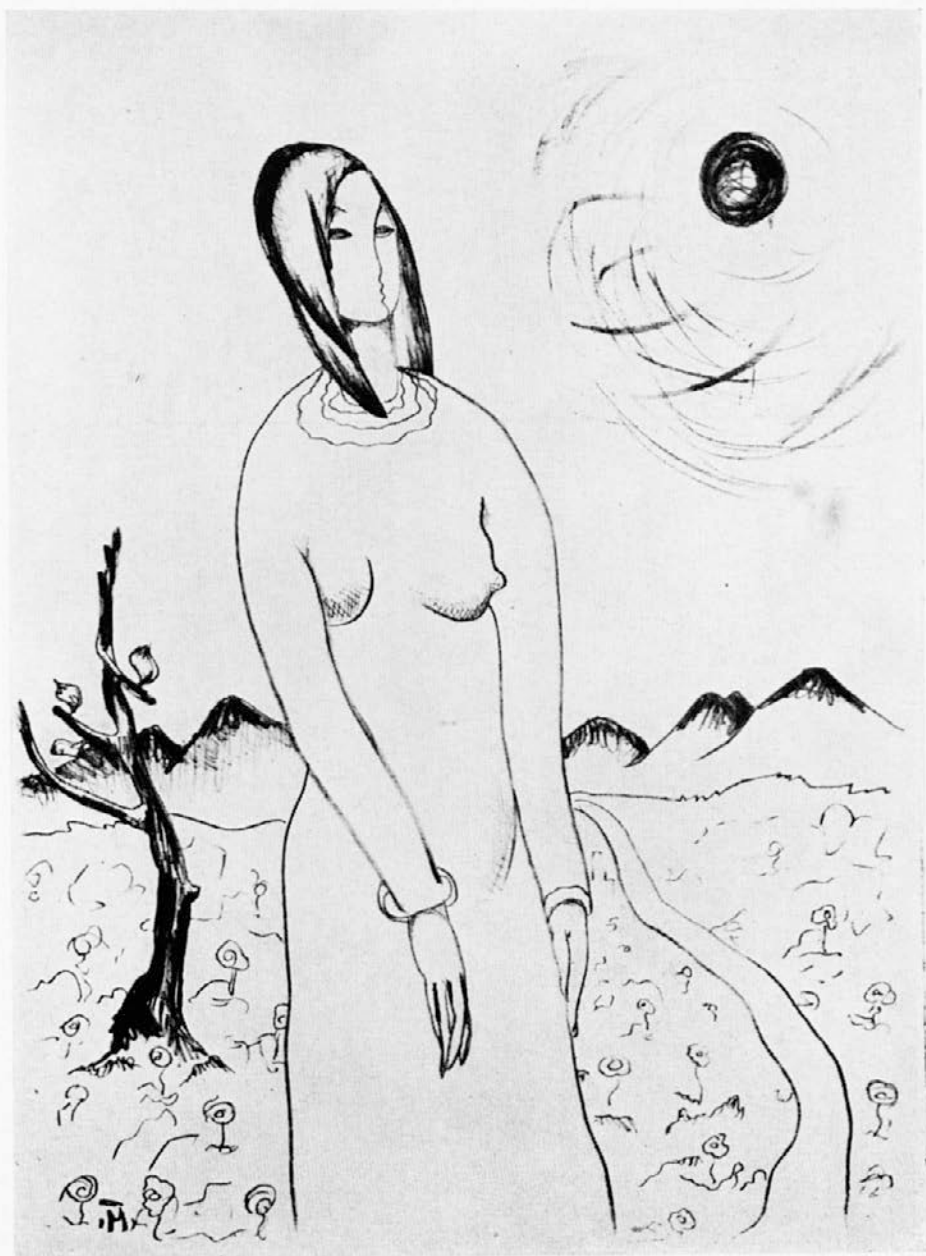
(S. Majcen)

Zena — Litografija — 1924 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Plesalka — Litografija — 1925 — Narodna galerija

Melanholija — Litografija — 1925 — Narodna galerija

V baru — Litografija — 1926 — Narodna galerija

Kakor namreč umetnik-slikar sončno svetlobo materializira ali boljše konkretizira, tako pesnik prenese v optični svet akustične vrednote, vse pa v dosego adekvatnejšega izraza.

Isto leto je nastala tudi »Lastna podoba« (1925 l.). Upodobljenec je viden do prsi, glavo, podprto na desnico, ima rahlo zasukano v desno. Od motivov, ki so že sami po sebi miselnega značaja, je prešel Maleš k realnejšemu, to se pravi upodobitvi določnega predmeta. Vendar se tudi tu ni izognil ekspresivnemu pojmovanju slikarskega predmeta, akcent počiva na očeh, ustih in s tem je duhovni izraz upodobljenca tudi dosežen.

Leto 1926 pomeni v Maleševem pojmovanju umetnostnega predmeta nov korak naprej. Dočim bi mogli prejšnje leto označiti kot čas ločenega študija polne plastične forme in linije, se nam odkrije v pričujočem zopet od nove plati. Vrsta listov jasno pokaže, da se poslej bavi predvsem z motivno-tendenčnimi problemi, ali če to prenesemo na vprašanje miselnega izraza, s predmetno splošnimi motivi.

Poglejmo list »V baru« (1926 l.) V ozkem zaprtem prostoru sedita pri okrogli mizi, ki je perspektivno nerealno dvignjena, dekle s klobukom na glavi in v ospredju plešasti možki. Prav v ospredju kot bariera zapira pogled na del notranjščine popsje deklice z

V predmestni gostilni — Litografija — 1926 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Una cum uno — Litografija — 1926 — Narodna galerija

žalostno sklonjeno glavo. Oblikovno analitično moramo tudi ob tem listu ugotoviti Maleševu odvisnost od sodobne nemške grafike in kar je nad vse interesantno, kakor v prvem primeru, ki smo ga že omenili (Maleš-Brömse, Munch), tako se tudi sedaj slogovno takoj začuti sprememba v pojmovanju slikarskih problemov. Vendar moram takoj povdariti, da tudi v tem primeru ne gre za stalno in do temeljev odvisno pogrevanje ob tujih ognjih, marveč da si Maleš poišče v tujem umetnostnem svetu vzorec za neko določeno splošno, po časovnem razpoloženju diktirano vsebino in to le zato, ker mu je slednja tuja in jo dosledno prav za prav nikoli ne izrazi. Gre za socialno tendenčno vsebino in če bi že imenoval tujega vzornika, bi navedel ime Grosz. S časom samim je prišla ta vsebina in mladi idealisti so ji podlegali. Pri nas ni zajela samo likovne umetnosti marveč še prav posebno literaturo. (Kreft, Magajna, Kresal, klasični, le nekoliko zapozneli primer je njegov »Student Stefan«.) Slogovno oblikovno v likovni umetnosti je za ta vsebinski primer tipično, da se posamezni predmeti nekako predestinacijsko, simbolično označijo. Prav isto je seveda tudi v literaturi. Postavim: predmestje je kraj kamor nikdar ne sije sonce. Vsi, ki tam stanujejo, so jetični, pijanci, prekucuhi, prostitutke, tako kot je v mestu vsak »spodoben« človek (že Cankar je iznašel svoj tip »rodoljuba«) hudoben buržuji ali kaj podobnega. Klasični primeri so Groszove slike! Vsak stan je na njih točno označen od prostitutke do debelega bankirja. Tudi Maleševa litografija spada v ta motivni svet. Dekle s klobukom in prežečimi očmi je barska dama, mož v ospredju pa je gotovo eden »rodoljubov«. Toda žalostna Magdalena v ospredju, najsi označuje tudi eno od žalostnih postav ekspresionistično-socialne galerije (seveda tudi realno možne), pa pomeni v tej sliki ono, kar jo dvigne iznad odvisnosti od nemške grafike, namreč del Maleševnega osebnega umetnostnega značaja, čustvene lirike. Nikdar bi Grosz ne napravil kaj podobnega! Njegova dela so prav bolešno intelektualno zgrajena, v

Delavska družina — Litografija — 1926 — Narodna galerija

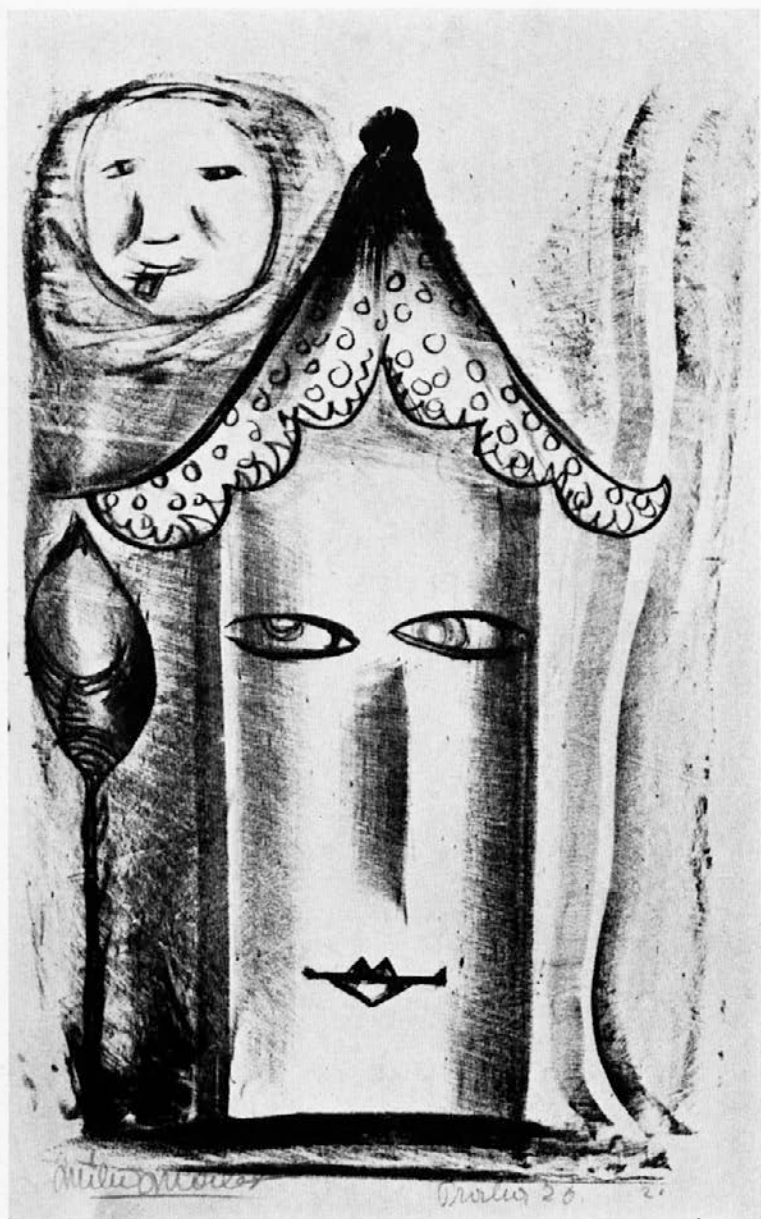
Grajska deklica — Litografija — 1926

vseh detajlih dognana in naravnost dogmatična. Čustvo tam nima prostora. Maleš pa je to razumsko ustvarjanje opustil in vnesel v njega čustvo. Tako je postalo žalostno dekle v ospredju simbol za žalostno življenje deklet v barjih in s tem je Maleš sebi tujo vsebino podomačil. In še na nekaj bi bilo ob tej podobi opozoriti! Kakor ob »Bolniku«, tako je tudi tu za način obdelave slikarskega predmeta privzel ostro risbo, ki je pravo nasprotje sicer ritmično tekoči liniji in sta potemtakem oba primera tudi v tem oziru slična.

Motivno sorodna je litografija iz istega leta »V predmestni gostilnici«. Upodobljena je dvojica, moški in ženska sedeča za mizo. Oba sta vulgarna tipa, povsem v slogu tega časa. Vendar je slika zanimiva zaradi načina oblikovanja slikarskega predmeta. Na mesto ostre risbe je zopet stopila to pot plastična forma, deloma spremljana od nerazvojenih linij. Kako je Maleš nadalje to tendenco opuščal nas lepo podučijo naslednji listi: Poglejmo »Delavsko družino« (1925 l.) Upodobljena je skupina moža, žene in otroka, ki se tesno objemajo. Kako bojevit motiv bi vzrastel pod prsti kakega nemškega

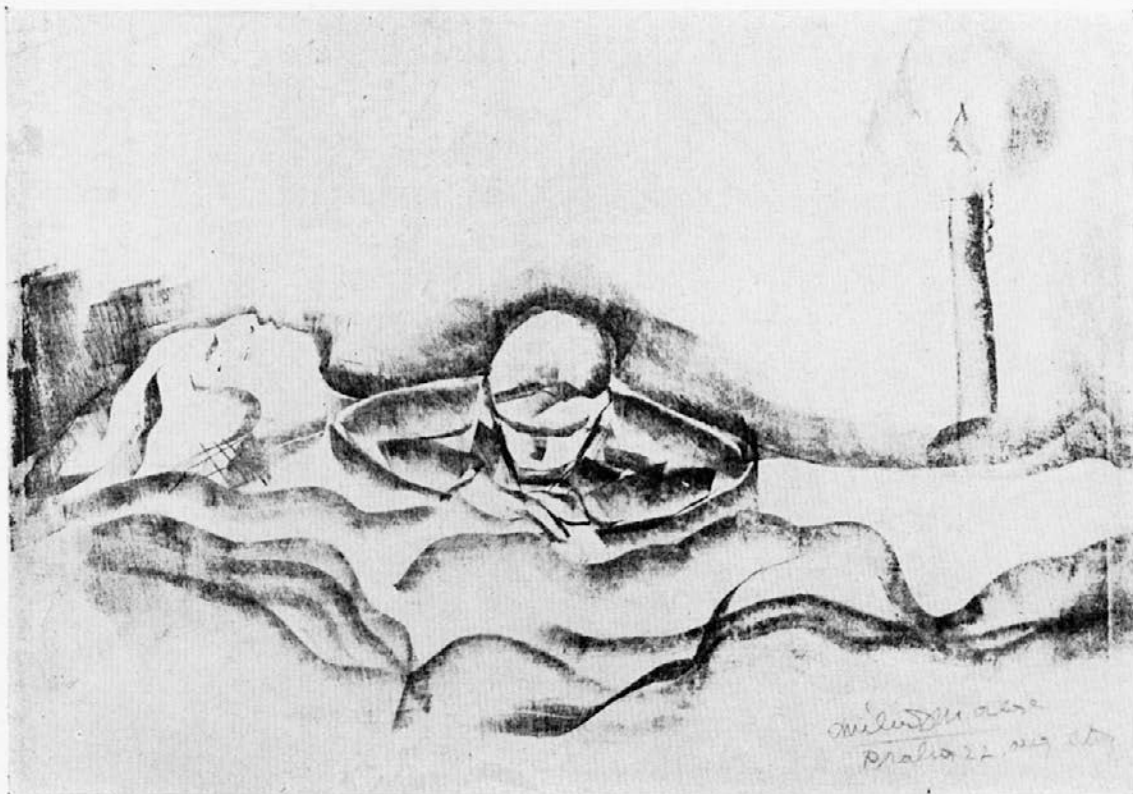

Visoka pesem — Litografija — 1926 — Narodna galerija

Bajka — Litografija — 1926 — Narodna galerija

grafika! Naš umetnik pa polčlzi sicer nekaj one predpisane tipike v brezupne, prazne obraze, toda togo resnost razveljavi naravnost presunljivo človeška kretnja otrokove glave in vsa kompozicija se izpremeni v malone rodbinsko srečo. Korak dalje pomeni list »U n a c u m u n o«. Motiv je torej povsem subjektiven. Umetnika sta zanimala obraza teh dveh ljudi, ki se z nerodnimi gestami objemata. Ne demonstracija kake socialne misli, marveč demonstracija grdosti in brezupne letargije je vnešena v to podobo. Vrsto tovrstnih slik zaključí »V i s o k a p e s e m«. Upodobljena je gola žena, vidna do pasu, na desni za njo stoji klovn in kaže z roko na njo. Motiv je popolnoma subjektiven. Visoka

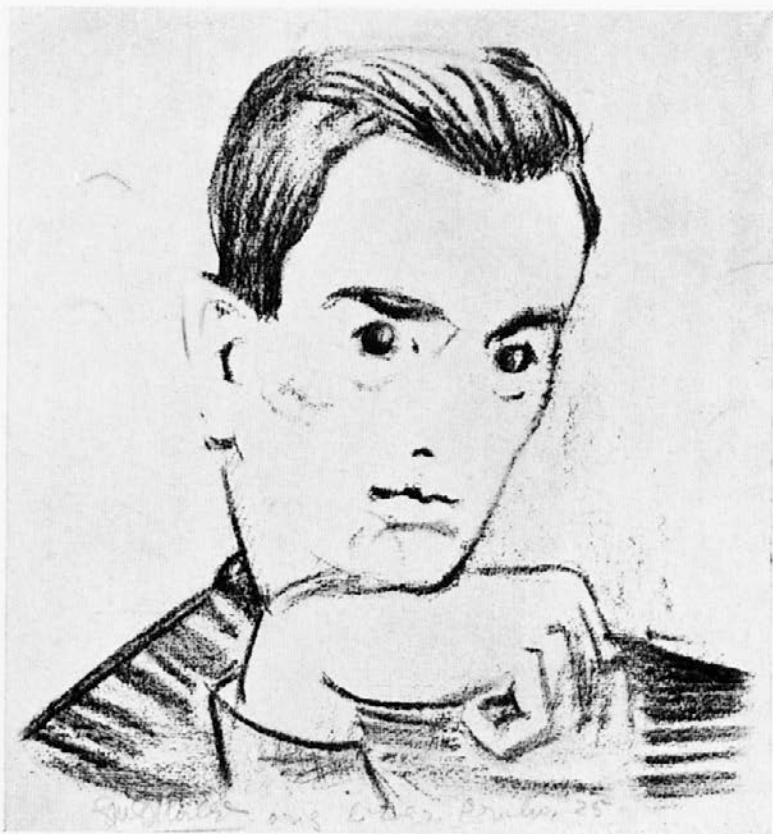

Mrtva mati — Litografija — 1927

pesem je vtelešena v lepoti žene, ki je našla groteskni nasprotni pol v režečem se obrazu našemljenca. In vendar je v tem motivu nekaj residuum prejšnjih listov. Umetnik je ob objektivni, socialni vsebini našel možnosti miselnih ekstremov in sedaj, ko se mu je ideja subjektivizirala, je način sestavljanja motiva privzel po starih podobah. Na eni skrajnosti harmonična skladnost ženskega telesa, na drugi pa brezupna, absurdna nelepota klovnova. Način obdelave slikarskega predmeta si je ob stopnjevanju subjektivizma vedno dosledneje prisvajal plastično formo, spremljano od nežne, ritmično občutljive linije, s tehničnega ozira pa je razvidno, kako se umetnik od lista do lista izpopolnjuje vse do virtuoznosti, ki jo doseže naslednje leto.

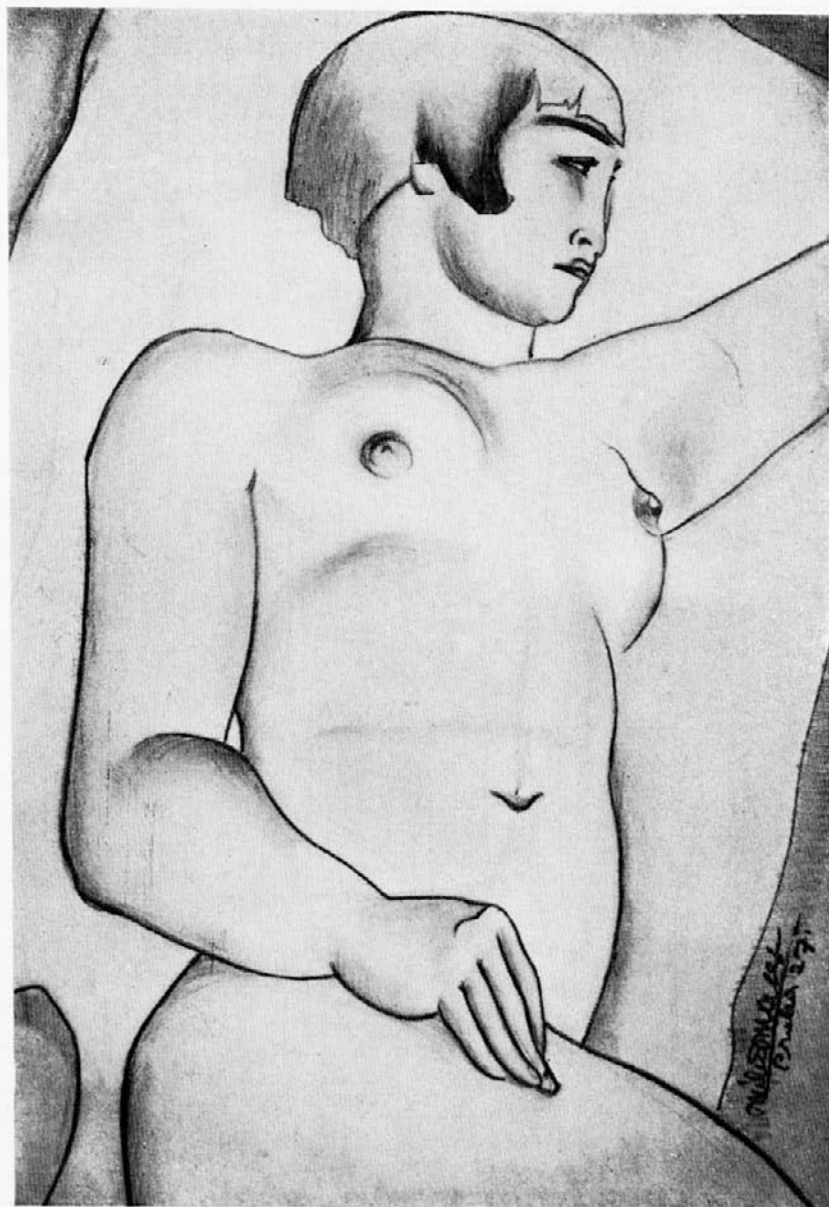
To leto (1926) je nastala podoba »Bajka«. Motivno ni važna, pač pa je zanimiva z vsebinskega stališča. Umetnik je prispel v svojem razvoju do stopnje, na kateri gradi svoj svet povsem iz lastnega čustvenega sveta. Primerjajmo le našo sliko z ono iz l. 1924. Dočim je tamkaj za nosilce vsebine še uporabil človeško figuro, jo je tu odpravil popolnoma, da, namesto organskega bitja je za glavno kompozicionalno sestavino slike uporabil nekaj anorganičen, le v sanjskem svetu eksistirajoč stožec. Ob takem pojmovanju forme in vsebine preidemo v naslednje leto, ki je obenem tudi zadnje na praški umetnostni akademiji.

L. 1927. je nastala študija za litografijo »Dekliški akt«. Upodobljen je ženski akt, sedeč, gledan nekoliko od spodaj. Kakor razodeva veliko risarsko znanje in vesten študij anatomije, tako pa je iz risbe razvidno, kako samovoljno gleda slikar na resnično naravo. Pogledati je treba le podlehtje desne roke ali tipizirani obraz, da spoznamo, da niti spričo študije narava ni mogla pobegniti stiliziranju. V vseh teh letih je slikar dograjal svoj osebni svet umetnosti, v mnogočem zelo indiferenten do zunanega objektivnega sveta. Videli smo ga ob osvobojanju slikarskega predmeta od predmeta resničnega sveta, v borbi za formo in linijo kot izraznih sredstev svoje umetnosti in naposled ob spre-

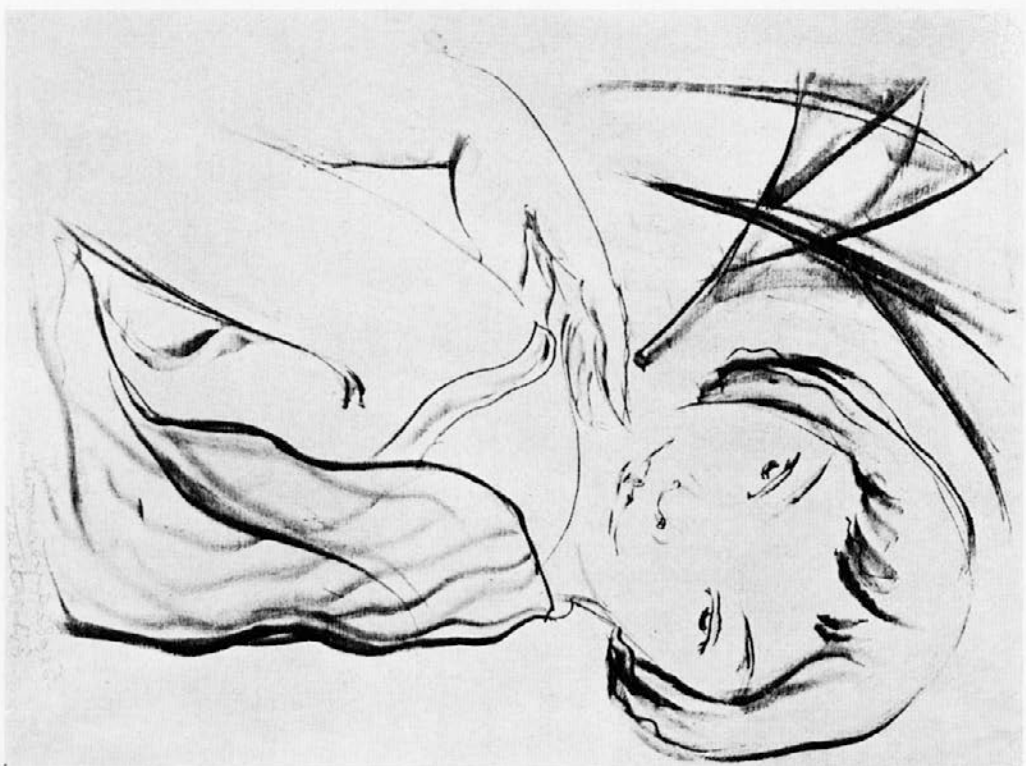
Lastna podoba — Litografija — 1925 — Narodni muzej

jetju časovno aktualne vsebine. Sedaj prehajamo v dobo, ko si je na čistem glede vprašanja: zunanji — notranji svet. Zmagal je drugi in je prišel ob enem čas, ko se bo brez škode za čistost in adekvatnost čustvenega izraza v slikarskem predmetu, sedaj z n o v e b a z e smel pobaviti z zunanjim predmetom. Eno takih srečanj predstavlja tudi naša študija, ki nam nazorno pokaže kako harmonično se oba svetova zopet dotakneta drug drugega. Isto nam pove tudi lepa podoba »Deklice iz predmestja«. Upodobljena je deklica, ki naslanja brado na roko in gleda proti gledalcu. Zadnji ostanki intelektualne trdote v miselnem oziru so izginili. Formalni izraz in notranji, miselni se harmonično krijeta. Vsebinski uravnovešenosti pa se pridruži še oblikovna, kar je za kvaliteto litografij tega poslednjega leta vsekakor zelo važno. Neki skriti antagonizem med linijo in plastično (senčeno) formo je povsem ugasnil. Zmagala je senčena ploskev, ki se tehnično doseže na ta način, da se risalo s širokim robom položi na slikarsko ploskev. Na tak način je možno hitro doseči navidezni uspeh, pravi, res kvalitetni pa je neizrečeno težak. Maleševe litografije zadnjega leta so v tem oziru res virtuozne. Poglejmo le »Kino!«! Mirno tekoči pas sence, ki ustvarja konturo in obenem plastično vzboklino, dostikrat izvršen z eno samo potezo, skriva v sebi nebroj ritmičnih prehodov, ki imajo zopet za izrazitost forme velik pomen. Lepo je upodobljen »Strah«, kjer prihaja do izraza zlasti kompozicijska krivulja in ritmično se menjajoče svetlobne in senčne partije. Višek v tovrstni tehniki pa pomeni nedvomno »Plesalka«. Slikar je način uporabe svetlobe in sence obrnil. Zasenčil je ozadje in pustil osvetljeno telo plesoče žene skoro brez senčnih detajlov v ospredju. Le tu in tam virtuozno nanešena senca more povsem vzbuditi dojem plastične okrogline, ob enem pa nakazati ritmično gibanje telesa, podprto že itak po kompoziciji figure. Od ostalih, ki pa so slogovno sorodne obravnavanemu primeru, je potrebno še omeniti »Kopalke«, »Plesalka« in »Filozofa«.

Dekliški akt — Študija za litografijo — 1927

Dosledno je zaznaven razvoj Maleševega umetnostnega prepričanja v pričujočih litografijah. Škoda, da je odhod iz Prage prekinil to plodovito delo. Vendar bi se nadaljnje izpreminjanje forme moglo lepo razpoznati v njegovem nadaljnjem grafičnem in slikarskem delu, vse pa v pravcu mladega človeka »s čisto linijo in čisto formo!« (»Rdeče lučke«).

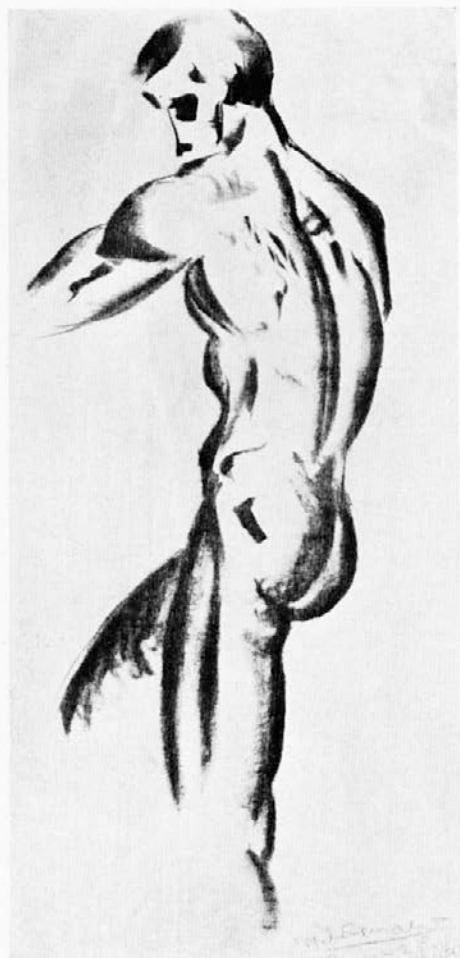

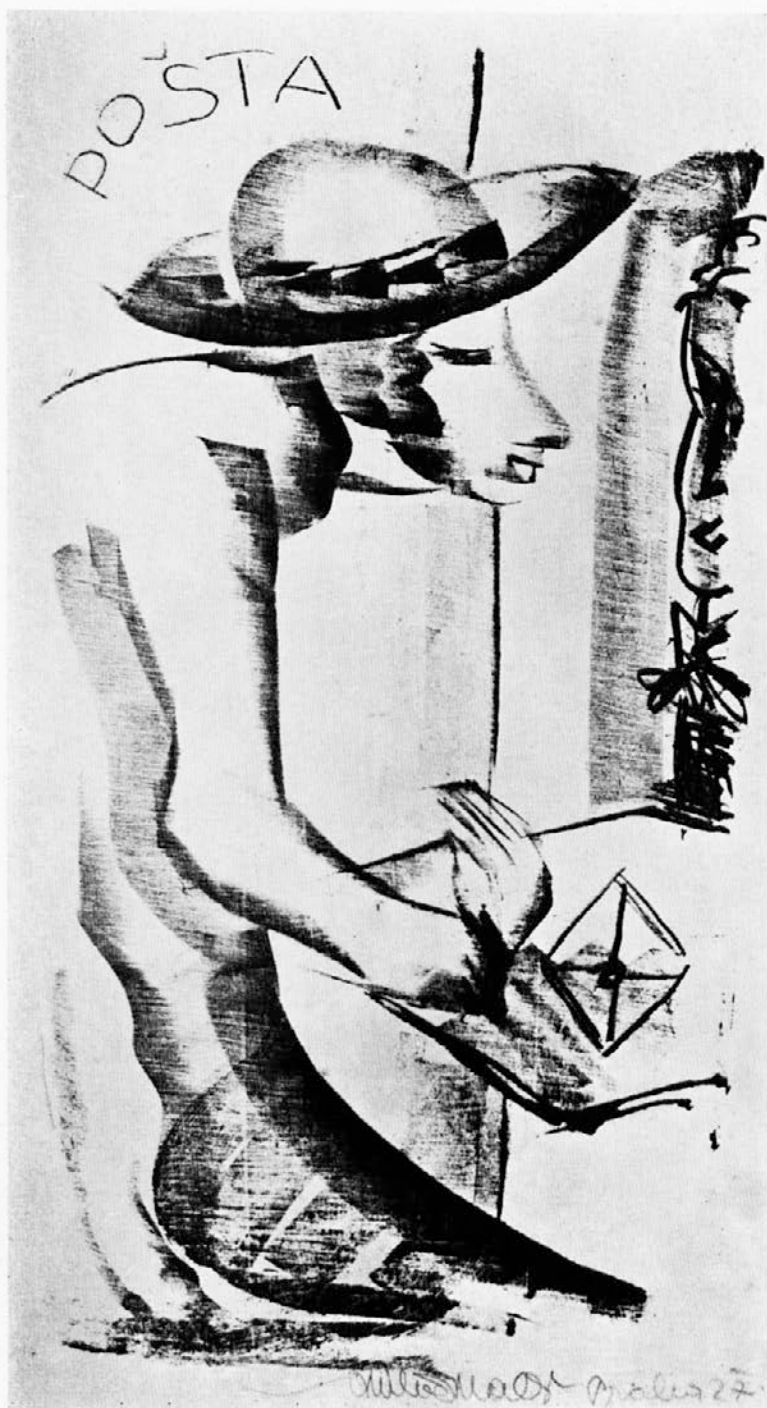
Deklica iz predmestja — Litografija — 1927 — Zasebna zbirka v Mariboru

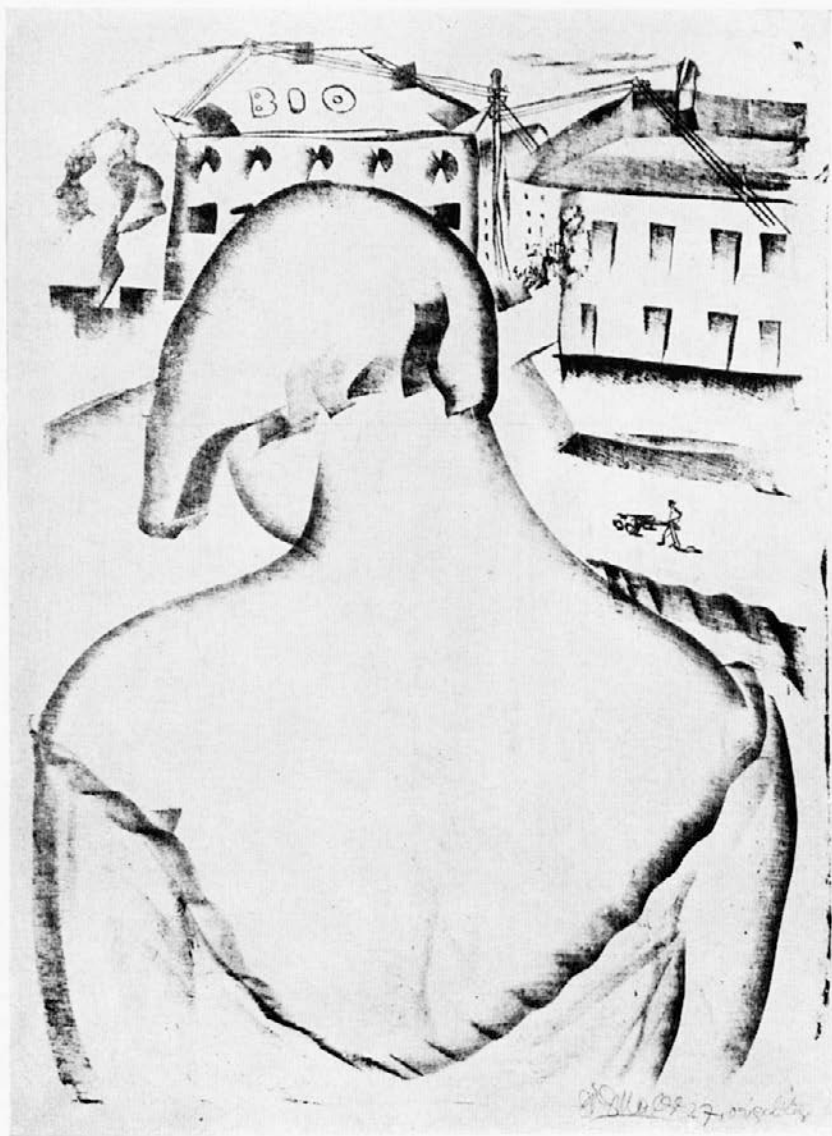
Filozof — Litografija — 1927 — Narodni muzej

Moški akt — Litografija — 1925

Pošta — Litografija — 1927

Kino — Litografija — 1927 — Narodni muzej

OTROŠKA PESEM

(Sumatra)

Čarati se otrok Antu uči.
In kačji otrok živi v jami, da, v jami.
Školjka živi tam, kjer morje šumi.
Vse to izveš v babičini kuhinji.

Miba Maleš

Ljubimkanje — Litografija — 1927 — Narodna galerija

Alojz Gradnik

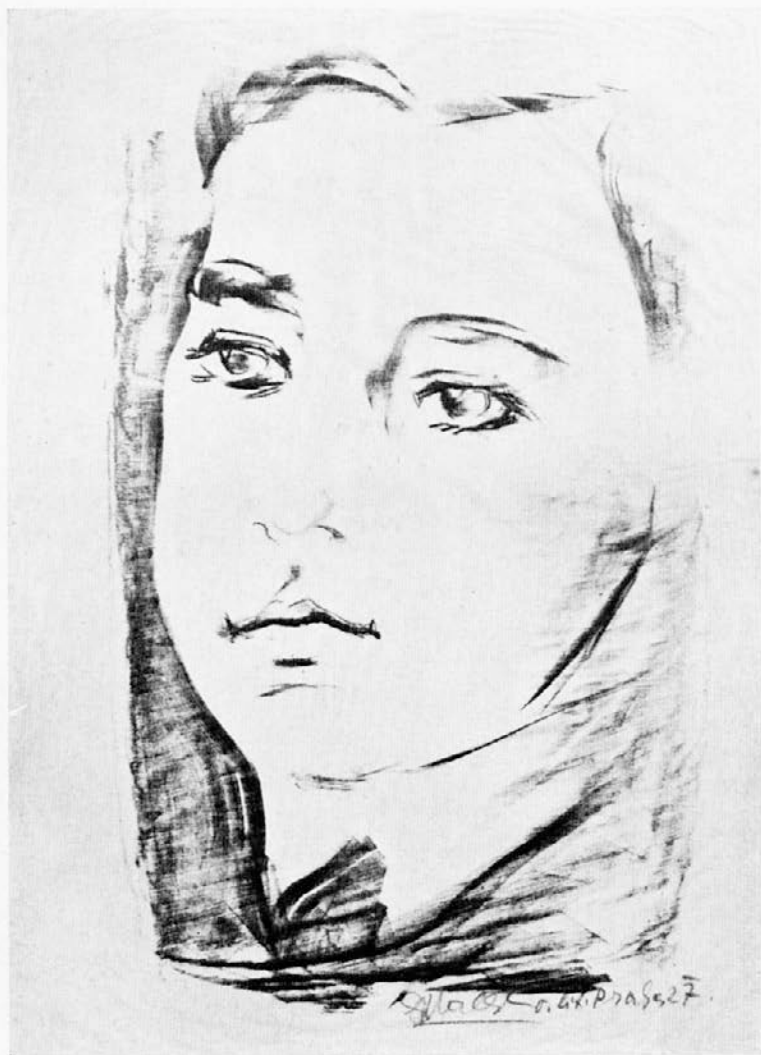
TUŽNA PESEM

Ne hodi proč in tu ostani z mano,
roko mi daj, da moja se ogreje,
naj vse se vrne, kar je bilo preje,
četudi je že davno pokopano.

Četudi mrak je, ne prižigaj luči,
vse vidi, kdor je vse noči preplakal
brez želj je, kdor vse dneve je le čakal
in ve, kako nas pest usode sključi.

Pred nama zdaj so samo še drobtine.
V srce poglej mi: o kako je malo
od vseh besed med nama še ostalo.
Ostal je kes skeleči, ki ne mine.

Ne hodi proč in z mano tu ostani,
naj teče dalje sanj slepečih reka
in nosi dalje v čolnu dva človeka
in naj vseeno bo, kje so pristani.

Obraz tovariša — Litografija — 1927 — Zasebna zbirka v Kranju

Desanka Maksimović

PESEM ČEZ GORO

Po srbski narodni

Kar je na nebu zvezd,
pa vse da moje so oči,
ne mogle bi se ga nagledati

Kar je v gori vej,
pa vse da moje so roke
ne bi objemati ga jenjale.

Kar na zemlji je studencev
in če vsi bi grla meni dali,
ne bi mogla ga dovolj opeti

Kar na zemlji je bremen
in če vsa na prsa mi lego,
še takrat teže mi ne bo.

Kar je na svetu ptic
in če se vse v dekleta spremene
še takrat bi dovolj mu ne bilo.

Prevedel Miha Maleš

V kavarni — Litografija — 1927 — Narodna galerija

NOČNA PESEM

(Zapadna Afrika)

Nebo je temno kot volna
z indigo pobarvana.
Megla je bela, kot sveže mleko na nas kaplja.
Hijena tuli, — lev, kralj gozdov ji odgovarja.
Ah, to je čas, v katerem je
tako sladko šepetati s prijateljem.

Miha Maleš

Poljub — Litografija — 1926 — Narodna galerija

Desanka Maksimović

SESTRINA TOŽBA

Skupaj sem s teboj, sestra, rasla
jaz na svetu;
sva pod istim srcem vsklili
in se rodili
in od teh težav na zemlji
jedli kruh;
spomini in enake želje
najine so bile.
Komu z ljubeznijo naj rečem, kar sem
tebi govorila,
koga naj objamem, sestra moja,
na srce pritisnem?
Kakšne sreče naj se
veselim sedaj?
In z lepoto kakšno
naj ponašam se sedaj?
V ljubezen katero se mi je
zakleti?
Kdo more z bolečino mojo
zdaj pri meni biti?
Komu morem srce svoje, sestra,
odpreti?
Ali materi, ki onemela je od
žalosti;
ali očetu, bolesti nove ne morem mu
zadati;

mar sosedu, saj ne mogel bi gorje
moje razumeti.
V življenju zakaj, sestra bela,
ne bi še
svetloba bleščečih tvojih zenic
dogorela,
roža, ki ti je cvetela na licih,
še docvetela,
usta, ki so hotela govoriti,
dogovorila —
pomlad tvoja, sestra,
še ni doživela poleta.
Dragega svojega bi, sestra,
prebolela;
na palico beraško in bedo
zdaj bi pristala,
črne bi svoje lase rajši
videla sive,
oči svoje stokrat bi dala
in roki obe,
pustila bi, da mi žalost
lica razje,
da se nakažena —
zjutraj zbudim
le, da morem še enkrat tebe objeti,
sestrica bela.

Prevedel Miha Maleš

Mlada ljubezen — Litografija — 1927 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Strah — Litografija — 1927 — Zasebna zbirka v Ljubljani

SPEV ZVEZD

(Severna Amerika)

Smo zvezde, ki pojemo.
Pojemo s svetlobo svojo;
Smo ptice ognjene:
Letimo preko nebes.
Svetloba je naš glas.
Pripravljamo pot duhovom,
Da bodo lažje hodili.

Med nami so lovci trije,
Ki medveda love, —
Ni bilo dobe,
Ko bi medveda ne lovili.
Gledamo dol na gore.
Strmite, to je pesem zvezd!

Miha Maleš

Plesalka — Litografija — 1927 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Miran Jarc

IDILA

Ne več nazaj v brezčasja prazen svet,
pogledal sebi sem do dna in vem,
kje sem doma, kaj morem in kaj smem
in da sem v časa čarni krog zajet.

Ni več uročna mi srebrna noč,
da čakal bi kot nekdanj božjih znamenj,
iskanja je ugasnil blodni plamen,
zdaj ljubim sonce in sem ves pojoč.

Ležim na trati, zrno te zemljé,
otroka svoja gledam, ki čebljata
in ženo vidim, ki po poti gre . . .
V svet mater in očetov se budim
nebo in zemlja z nami se igrata . . .
Ujet v to igro šele — vem — živim.

Akt — Litografija — 1925

IZ UMETNIŠKEGA SVETA

Za spomenik kralja Aleksandra I. Zedinitelja v Ljubljani so bili na predlog ožjega spomeniškega odbora in razsodišča odkupljeni sledeči osnutki: Kipar Tine Kos in inž. arh. Miro Kos (II. odkup din 20.000.—), kipar Lojze Dolinar (III. odkup din 15.000.— in izvedba spomenika), kipar Lojze Dolinar (III. odkup din 10.000.—). Odkupljeni so bili nadalje osnutki po din 5.000.— (kiparja Smerdu—Dremelj, Loboda, Boris Kalin, Zdenko Kalin — Putrih — Kuglič, Raduš in Cota iz Zagreba, Mirko—vič iz Splita). Dolinarjev spomenik, ki bo

krasil Ljubljano, predstavlja bronastega jezdeca na ovalnem podstavku iz betona. Betonski podstavek obkrožajo granitne plošče. V podstavku so na obeh straneh reliefi: predstavljeni so generali, ki so bili najožji sodelavci Viteškega kralja, simbolizirano je naše narodno zedinjenje. Spomenik bo stal na cesti, ki vodi v Tivoli, in sicer v osi pravoslavne cerkve in bodoče Moderne galerije.

Za kraljev spomenik v Mariboru so bile na predlog razsodišča razdeljene sledeče nagrade: Kipar Boris Kalin

Dva človeka — Litografija — 1926

— inž. arh. Jaroslav Černigoj (I. nagrada Din 16.000.— in izvedba spomenika), kipar Tine Kos — inž. arh. Miro Kos (II. nagrada Din 12.000.—). Nadaljnje nagrade so prejeli Zdenko Kalin — Franjo Kuglič, slikar Dragotin Filipovič in še nekateri drugi.

Ban dravske banovine g. dr. M. Natlačen je v oktobru lanskega leta rczpisal za slovenske likovne umetnike — člane Društva slovenskih likovnih umetnikov v Ljubljani ožji natečaj za izdelavo slik, ki naj bi krasile glavni hodnik v reprezen-

tačnih prostorih banske palače. Glede glavnih največjih slik je natečaj zahteval, da morajo predstavljati prizore iz slovenske zgodovine, za nekatere manjše slike so imeli udeleženci proste roke.

Natečaja so se po tem razpisu udeležili Hinko Smrekar, Saša Santel, Fran Tratnik, Gojmir A. Kos, Tone Kralj, Albert Sirk, Maksim Sedej, Mira Pregljeva, Marij Pregelj, Rajko Slapernik in Tine Gorjup.

Osnutke je pregledala strokovna komisija, v kateri so bili dr. France Stele, dr. Fran-

Lojze Dolinar — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — III. odkup (10.000.—) — Mavec — 1939

ce Mesesnel, dr. Rajko Ložar in banksi višji svetnik inž. Josip Černivec.

Na predlog te komisije je ban prisodil prvi odkup v znesku 4.000.— din predlogu Gojmira A. Kosa, drugi odkup v znesku 3.500.— din predlogu Maksima Sedeja, tretji odkup v znesku 3.000.— din predlogu Frana Tratnika. Štiri nadaljnje odkupe vsak po 2.500.— din so prejeli predlogi Toneta Kralja, Marija Preglja, Alberta Sirka in Rajka Slapernika.

Naročilo za izvršitev umetniškega okrasa je prejel Gojmir A. Kos.

Vposlani osnutki bodo za širšo javnost razstavljeni na ogled v Jakopičevem paviljonu.

Razstava slovaške umetnosti je bila ob koncu minulega leta v New-Yorku. Razstavní odbor je izdal obširen katalog z biografskimi podatki vseh likovnih umetnikov in arhitektov, ki so bili zastopani na razstavi in najdemo 56 slikarjev in kiparjev od najstarejše generacije do najmlajših, med njimi mnoga znana imena (Uprka, Fulla, Galanda). Arhitekti so razstavili skupno

Lojze Dolinar — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — (Izven razpisa) — Mavec — 1939

43 načrtov. Vzoren tisk kataloga, ki ima nad 60 reprodukcij, je oskrbela Slovenska Grafia v Bratislavi. Vsa oprema kataloga daje tipičen primer smernic, po katerih je treba urediti velike reprezentativne umetniške razstave v tujini in nobenega dvoma ne more biti, da se je po tej razstavi mlada slovaška umetnost izven meja svoje države odlično uveljavila.

Velika razstava bolgarske likovne umetnosti je bila pravkar otvorjena v Sofiji. Skupno je razstavljenih 672 del in so zastopana vsa društva in umetniška združenja Bolgarije. Vsako društvo je imenovalo za razstavo svoje lastno razsodišče, razen društva neodvisnih umetnikov, ki so razstavili svoja dela brez žirije. Društvo modernih umetnikov je reprodukcije za katalog odlo-

čilo po žrebu. Razstavniki katalog je bogato ilustriran in daje zanimiv vpogled v sodobno bolgarsko likovno umetnost.

V Jakopičevem paviljonu se je te dneve zaprla razstava dveh Tržičanov — kiparja Uga Caraja in A. Černigoja. O zanimivi razstavi bomo ob priliki še poročali.

Umelečká beseda slovenska v Bratislavi je v februarju tek. leta priredila posmrtno razstavo tudi pri nas dobro znanega slovaškega slikarja Mikulaša Galande. Okusno opremljeni razstavniki katalog navaja nad 230 del in mu je toplo napisan uvod sestavil Julius Kálmán. Reproducirana dela pokažejo Galando v vsej njegovi veličini umetniškega ustvarjanja,

Zdenko Kalin, Putrih in Kuglič — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — Odkup (5.000.-) — Mavec — 1939

ljubitelja Galandove umetnosti pa ob spominu na nenadno smrt tega velikega mojstra moderne slovaške umetnosti dvojno žalostno prevzame citat iz pesmi Srečka Kosovela, ki jo je pisec uvoda postavil na čelo spisa:

»Od tega življenja kaj ti ostane?
Ko ljubil si vse, ostaneš sam.
Če ljubiš res, skrij svoje boli neznane
in pred ljudmi zapri svoj hram!

Velika razstava francoske umetnosti bo predvidoma še letošnje spomlad otvorjena v muzeju kneza Pavla v Beogradu. Razstavo organizira Philippe Erlanger, ravnatelj francoskega združenja za umetniško udejstvovanje, glavni komisar pa je Jaudard, podravnatelj narodnih muzejev in louvrške šole. Razstava je zamišljena v enaki obliki kot nedavna velika italijanska razstava in bo vsebovala dela francoskega slikarstva od Davida do Cézannea.

T. G. Masaryk — Soupis tisku v cizich jazycich — Založba Orbis, Praha, Kč 30.—. Publikacija vsebuje na 300 straneh velikega formata opis vseh spisov, študij in člankov, ki so bili objavljeni o Masaryku v 30 jezikih, med njimi tudi slovenska in srbo-hrvatska Masarykiana. Ta pomembna knjiga bo dober pripomoček vsaki študijski knjižnici, bibliofilom in zbirateljem.

Za spomenik kralja Aleksandra I. v Ljubljani sta prejela, kot poročamo na drugem mestu I. odkup kipar Tine Kos in inž. arh. Miro Kos. Osnutek sicer od širšega odbora ni bil sprejet za izvedbo, vendar pa priobčujemo radi zanimivosti obravnavanega predmeta v celoti tehnični opis, ki sta ga projektanta obenem z osnutkom predložila razsodišču:

F. Smerdu in S. Dremelj — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — Odkup (5.000.-) — Mavec — 1939

Peter Loboda — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — Odkup (5.000.-) — Mavec — 1939

Slavko Savinšek:

OBEŠENEC POJE . . .

V glavo so uprle roke se od zadaj
nad tilnik,
širokolopataste, močne roke,
na ostro zarezane, dolge roke.
Pritisnile so: in jaz sem zrastel v
visoko,
v neskončno, v brezbrežje vklesano
višavo . . .

Grozno kriknil je glas moj v veselju
no tišino!

(Tenak in ozek je bil
kot petdesetletna devica v pas,
ko na ples se pripravljaj).
In videl sem ga: nad mojo glavo
kot kača je siknil do stropa
praznine,
v rezget se razklal in z meje
prostorja
zaril se je, svinec razbeljen, v moje
možgane . . .

In jaz trepetljika sem ves vztrepetal!

Kot milnast mehur sem v prostornost
se svojo razpočil
in kaplja raz vejo sem kanil v
brezbrežno vodovje . . .

Situacija. Regulacija prostora je oslunjena na projekt inž. H. Husa s to razliko, da je tlakovani prostor povečan do stavb, kar razširi in osamosvoji oziroma zaključijo trg tako, da je popolnoma prekinjena longitudinalnost Aleksandrove ceste in Tivolskega drevoreda.

V vogalni stavbi ob pravoslavni cerkvi naj bi našli svoje prostore vsi raztreseni objekti (čuvajnica, trafika, javno stranišče in transformator), trakt ob cerkvi pa naj bi se porabil za urade pravoslavne cerkvene občine, društvene prostore, stanovanje župnika in cerkvnika.

Tlakovanje. Tlakovanje trga naj bi bilo dvojno:

1. pasovi, ki imajo širino Aleksandrove ceste odnosno Tivolske promenade, katerih eden veže iste, drugi pa poteka pravokotno na njega do cerkve, naj bi bili tlakovani gladko, s trdim dvobarvnim cementnim tlakom;

2. ostali del trga pa s cementnimi pasovi ter polnili iz različnega kamna — droben granitni tlak, velike granitne kocke in razno-

Tine Kos in inž. arh. Miro Kos — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Mariboru — II. nagrada (12.000.—) — Mavec — 1939

vrstno kamenje, delno in popolnoma obdelano.

Na tlaku so mestoma predvideni obroči, ki puščajo vidno golo zemljo za nasaditev raznovrstnega drevja (breze, vrbe, platane), kakor naj bi tudi bili zasajeni prostori ob portalu.

Kandelabri so postavljeni v črto robnikov tivolske promenade in v os pravoslavne cerkve.

Spomenik. Gradnja ima obliko obroča, zidanega iz podpeškega, fino štokanega kamna v debelini 25—30 cm, z betonsko in armirano betonsko zazidavo in temelji. Zid (debelina je približno 90 cm) je zgoraj zaščiten s kovinasto kritino, nagnjeno v notranjost obroča. Gornji del obroča počiva na armirani betonski konzolni plošči, ki je opremljena z odkapom (zunaj nevidna). Na kamenit zid so vsidrane bronaste plastike. Na okroglini kraljevega podstavka je vklesan napis.

Vsebinska spomenika.

Vsebinska spomenika je epičnega značaja in je snov razdeljena na dva dela:

Boris Kalin — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani — Odkup (5.000.-) — Mavec — 1939

a) zadnja stran predstavlja tužno dobo. Srednji lik je najmanjši — klečeča žena. Od njega se odcepijo liki na levo in desno. Velikost in gibanje likov postopoma raste in slednjič izzveni v dveh stranskih likih, v »Zmago« na levi in »Delo« na desni. Ta dva lika tvorita prehod v

b) prednjo stran, ki predstavlja cvetočo dobo. Liki so notranje bolj umirjeni, kakor tudi srednji kraljevi lik, ki se odtrga od tega kroga.

Vsebina začenja praviloma na zadnji strani pri osrednjem liku »Sužnost«, ter se razdeli na levo in desno (gledano od spredele).

1. »Sužnost« predstavlja skrušena in tužna ženska postava, ki kleči in povzdiguje onemoglo roko.

Desno.

2. »Poziv« je predstavljen z mladim moškim z napol dvignjeno, še vedno prisluskujočo glavo. Občutil je klic in z levo roko vabi, z desno označuje pot k cilju.

3. »Prelom« pomeni prelom med staro in novo dobo, kar je predstavljeno z moško postavo, ki hiti k cilju in delu, in ima izraz zavesti in gesto odklanjanja preteklosti.

4. »Delo« pomeni grajenje nove dobe, kar je izraženo s klesanjem figure, ki kleše z velikim zamahom kamen na steni svojega nahajališča.

Ta lik stoji na desnem temenu obroča in je mejnik med staro in novo dobo.

5. »Poljedelstvo« je izraženo z žanjico po končanem in plodonosnem delu, kar izraža njen mir in samozavesten pogled.

6. »Trgovina« je izražena z mladim zdravim moškim, kot znak mlade trgovine. Pogled izraža up in telo začenja gibanje v smeri za kraljem.

Levo.

2. »Vstajenje« je predstavljeno z izmučeno moško postavo, ki se s težavo dviga. Glavo ima dvignjeno kot da prisluskuje glasu iz daljave, z rokami pa izraža začudenje.

3. »Borba« je izražena s kretljivo silovitega zamaha, nadčloveškega napora v izrazu obraza in v poudarjeni razgibanosti z močnim vihranjem plašča.

4. »Zmaga« je mlada moška postava, ki s kretnjami zmagoslavja hiti na cilj.

Ta lik stoji slično kakor »Delo« in pomeni tudi mejnik med staro in novo dobo.

5. »Industrija« je izražena z mišičastim mladim kovinarskim delavcem, ki se ozira z upolnim izrazom za kraljem.

6. »Prosveta« je izražen z moškim srednje starosti v antikiziranem oblačilu, s kretljivo učenika in knjigo v roki. Njegovo gibanje je v smeri za kraljem.

»Kralj«. Lik kralja je močno razgiban. Plašč mu valovi v še vedno trajajočem vi-

Boris Kalin — Osnutek za spomenik kralju Aleksandru v Ljubljani —
Odkup (3.000.-) — Mavec — 1939

harju. Korak je dolg in preudaren, pogled pa samozavesten in uprt v bližnji cilj. Roke mu počivajo na meču, ki ni več potreben ter služi samo za oporo.

Zasebne nagrade za slikarje so tudi pri Francozih, ki imajo sicer številne literarne in druge umetniške nagrade, zelo redke. Ena izmed maloštevilnih je nagrada, ki se vsako leto podeli mlademu francoskemu neodvisnemu slikarju in ki jo je ustanovila gospa Guillaumova v počastitev spomina pokojnega moža Paula Guillaumea. Nagrada je bila letos izplačana četrtič.

Paul Guillaume je bil trgovec z umetninami, pesnik, slikar in zbiratelj umet-

nin in si je zlasti pridobil veliko zaslug za propagando mladih in nepoznatih slikarjev. Picasso, Matisse, Derain, Chirico, Modigliani, Utrillo, Soutine, ki so danes znani po vsem svetu, so v mladih letih vsi razstavljali pri Guillaumeu, ki je poleg tega tudi sam sodeloval s kritičnimi članki v uglednih pariških revijah.

Zapustil je krasno urejeno privatno zbirko modernih francoskih in tujih slikarjev in kiparjev.

Pablo Picasso je v januarju t. l. priredil v Parizu v neki manjši zasebni galeriji razstavo svojih najnovejših del (1936—39).

OPIS REGULACIJE TRGA SVOBODE IN SPOMENIKA KRALJU ALEKSANDRU I. ZEDINITELJU V MARIBORU

Sedanja oblika Trga Svobode v Mariboru je nepravilna. Osnovni pečat daje Trgu Svobode grad, in sicer v vsakem oziru, po razgibanem tlorisu, po mogočni, razčlenjeni gmoti in po izrazni moči svoje arhitekture. Nepravilno obliko Trga Svobode določa izidek na severovzhodnem delu gradu: trakt gradu s strogimi, skladnimi proporcijami, ki ustvarja z odločno kretno nove urbanistične možnosti. Nepravilnost oblike Trga Svobode povečava kot, ki ga tvori grad z osjo Aleksandrove ceste. Ta kot namreč nima 90°, temveč zgolj 81°.

Nepravilnosti kaže Trg Svobode v svoji današnji podobi tudi v višinskem oziru. Te nepravilnosti se gibljejo v okviru 1.20 m.

Trg Svobode je torej v prostorninskem oziru še docela nedognan. Nezaključen na sever in jug, z neurejenimi višinami, s pomanjkljivo formalno zvezo s promenado in tudi ostalo Aleksandrovo cesto nudi razblinjen vtis brez vsakršne urbanistične hrbenice.

Temeljno pobudo za regulacijo Trga Svobode daje obstoječa promenada na Aleksandrovi cesti. Iz talnega načrta se vidi očitna tendenca te promenade naprej proti zapadu, preko svojega sedanjega konca, ki ni z ničemer utemeljen. Naravna ukončitev promenade je pač ob gradu, s čimer šele pridobi jasen urbanističen cilj in smisel. Če to misel izvedemo, ostane med to podaljšano promenado ter 1.25 m višje ležečo ploskvijo ob izzidku prostor, čigar tloris ima obliko skoraj pravičnega trapeza in čigar urbanistične kvalitete so očitne: kajti na zapadu ga omejuje grad, na vzhodu Pugljeva in ostale zgradbe, na severu novoustanovljena terasa z dovolj veliko višinsko razliko. Na jugu je zaključitev naznačena z vogalom zgradbe na vzhodu trga in se še jasneje izvede s konfini, razvrščenimi v zmernih razdaljah. Nastal je torej nov, zaključen prostor pravilne oblike in, kar je izrednega pomena za vso zasnovo: prostor z glavno osjo, ki poteka v smeri vzhod-zapad, torej v isti smeri kot promenada na Aleksandrovi cesti.

Na novem prostoru je izbira prostora za spomenik jasna: spomenik, ki naj, skladno s svojim pomenom, obvlada prostor, mora ležati v njegovi glavni osi. S tem je izvršen važen ukrep: spomenik je postavljen v odnosu gradu. Migljaj za situiranje spomenika na tej osi daje zopet urbanistično tako plodni izidek na severovzhodu gradu. Spomenik naj leži v presečišču glavne osi in paralele od vogala izzidka h gradu. Obenem s to postavitvijo je treba, da se uravnoteži višina izzidka gradu in sicer s postavitvijo visokega stožerja (droga za zastavo) na južni meji novega prostora. Ta stožer ustvarja obenem z izzidkom pravo prostornisko nišo, ki lego spomenika še bolj utemeljuje: zasnovani stožer opravlja obenem s spomenikom eno izmed bistvenih prostorninskih funkcij na novem trgu.

v tlorisni obliki trga in v sjej urbanistični situaciji, v konfiguraciji terena, v arhitekturi obdajajočih ga stavbenih gmot in tudi s pomočjo novih arhitektonskih elementov, predvsem s kraljevim spomenikom. Z zlitjem promenade v prostor Trga Svobode je vse območje promenade in Trga Svobode združeno v celoto, ki se v sebi pretaka in medsebojno spopnjuje v svojem učinku. Promenada je dobila močno, izrazito dominantno — grad, a isto dominantno tudi Trg Svobode spričo svoje nove osi vzhod-zapad.

Nova os ima za trg, kateremu docela izpreminja dosedanjo fizionomijo, v zvezi s spomenikom sledeče pomembne posledice:

- 1.) Ustvarja spomeniku monumentalno in v prostoru utemeljeno lego.
- 2.) Os vzhod-zapad povzroča popolno subordiniranost zgradb nasproti gradu. Pri veljavi osi sever-jug je ta sicer solidna, a mlačna arhitektura 19. stoletja docela enakovredna stranica z gradom, kar se s pomembnostjo relativno visokih arhitektonskih vrednot gradu ne sklada.
- 3.) Manj vredni frontalni pogled na konjenika odpade za najvažnejše poglede, torej za podaljšani del promenade na jugu Trga Svobode. Za ves ta del se kaže spomenik s profila.
- 4.) Nova os odstranja vpliv pogleda na pravoslavno cerkev hkrati s spomenikom. Pravoslavna cerkev, katere stoji na Jugoslovanskem trgu, a je delno vidna tudi na Trg Svobode, občutno moti milje. Pri osi sever-jug je pogled na pravoslavno cerkev poudarjen.
- 5.) Os sever-jug tvori z Aleksandrovo cesto kot 81°. Ta nepravilnost, ki je posebno občutna za pasanta na promenadi in katera daje vsemu pogledu nek slučajnost, nemonumentalen videz, je z novo osjo v svojem učinku paralizirana.

- 6.) Spomenik ima za svoj glavni, t.j. profilni pogled, najboljšo, južno razsvetljavo.

Eno nevarnost nudi situiranje spomenika ob gradu, nevarnost močnega, nemirnega, temnega ozadja: streha in arkade. Najlepa silhueta je zaman, če je oko ne more zaznati. Bron rabi za svoj učinek zraka in luči. Potrebno je torej, da je lik v taki višini, da se za poglobitve poglede odraža od neba. Iz priloženega načrta je razvidno, da se projekcira lik skoraj za vse poglede na območju Trga Svobode proti nebu. (Colleone v Benetkah je iz istih razlogov, a na manjšem trgu, postavljen v znatno višino). Na modelu trga se vidi, da višina ne moti okvirja in merila, temveč, da se spomenik popolnoma in harmonično vključuje celoti. Iz tega razloga je izvršen model, ker izgleda višina spomenika na ortogonalnih rzbah, katere pa ne nudijo pravilne slike, nekoliko tvegana. Z višino je pridobljen hkrati s pravilnim ozadjem tudi važen motiv, motiv velikosti: kraljevi spomenik obvladuje spričo svoje veličine ves prostor.

Celokupni stroški za spomenik so proračunani z zneskom 600.000 din.

JOŽE ŽABJEK

KNJIGOVEZNICA — — LJUBLJANA, DALMATINOVA 10

TELEFON 24-87

Najmoderneje urejena delavnica za vsa knjigoveška dela. Hitra in točna postrežba pri nizkih cenah. Izdelovanje posebnih akcidenčnih vezav po individualnih osnutkih. Trgovske knjige po naročilu, lastni črtni stroj za vse vrste rastriranih tiskovin. Izvirne platnice za »UMETNOST« (Din 15, z vezavo Din 20.— za vsak letnik).

Franc Mostar

Ljubljana

Galjevica štev. 57

Telefon 49-57

Telefon 49-57

Izdelovanje odlitkov umetnin (kipov, plaket), okovja za stavbe, okraskov itd. Prvovrstna izdelava po konkurenčnih solidnih cenah. Vliva za vse slovenske kiparje.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5

IZVRŠUJE RAZLIČNE MO-
DERNE TISKOVINE OKUS-
NO, SOLIDNO IN POCENI

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

N'mav črez izaro in druge narodne koroške pesmi je naslov nove monumentalne izdaje naše založbe. Knjiga je bibliofilsko numerirana izdaja, ki je izšla v 200 izvodih — 1—200 na japonski način tiskana v dveh barvah po izvornih lesorezih na antičnem papirju.

Te pretresljive in otožne koroške narodne pesmi je opremil z izvornimi lesorezi mladi koroški rojak akademski slikar Franjo Golob. Le umetnik, ki je rojen na Koroškem, nam more podati pravo doživetje v podobi izgubljene zemlje.

Uvod v knjigo je napisal univerzitetni profesor dr. Francè Stelè. Cena v platno vezanemu izvodu je 150 din.

Kipar France Gorše je naslov krasni monografiji, ki je tudi izšla te dni. Knjiga vsebuje poleg uvodnih besed, ki jih je napisal dr. Rajko Ložar, še preko 60 odličnih reprodukcij, ki nazorno predstavljajo vso veličino in moč tega velikega našega kiparja. Cena knjigi vezani v pol platno je 60 din, na krednem papirju 70 din.

Miha Maleš: Slavni Slovenci. Bibliofilsko numerirana izdaja 1—198 in od avtorja signirana. Vsebuje 87 izvornih lesorezov od naših slavnih mož in žena od Trubarja preko Prešerna, Kreka, Kobilce, Prijatelja, Adamiča pa do S. Kosovela.

Cena izdaji, ki ji je napisal uvod urednik Umetnosti Martin Benčina in ki je tiskana in izdana na japonski način in v platno vezana, je 240 din.

Vse tri knjige so izšle pri **Bibliofilski založbi v Ljubljani, Pod turnom 5.**

Na ta naslov sprejemamo naročila. Dovoljeno je tudi plačevanje v rednih mesečnih obrokih.

Opozorite prosimo svoje znance na Umetnost!

KLIŠARNA

JUGOGRAFIKA

Sv. Petra nasip št. 23

Izdeluje klišeje vseh vrst, eno in večbarvne

